

MİLLETLERARASI İŞ HUKUKUNA DAİR (*)

Prof. Dr. MANLIO UDINA

Özet: 1. Milletlerarası İş Hukuku mefhumu. Yakın disiplinler. Devletler umumî Hukuku ve Devlet hususî Hukuku bakımından İş Hukuku. — 2. Milletlerarası İş Hukukunun menşei. Milletlerarası bir İş Hukuku kurmak yolunda ilk teşebbüsler. Bu mevzuda ilk milletlerarası anlaşmalar. Milletlerarası çalışma teşkilâtının kuruluşu. — 3. Milletlerarası çalışma teşkilâtının nizamı. Sahası ve hukukî mahiyeti. Eski "Milletler Cemiyeti" ile, ve "Birleşmiş Milletler Teşkilâtı" ile olan münasebetleri. — 4. 1919 dan zamanımıza kadar Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının kabul ettiği milletlerarası sözleşmeler ve tavsiyeler. Bunların şümul ve muhtevaları. — 5. Zamanımızda devletlerin ve devlet birliklerinin, Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı dışında vaz'etmiş oldukları, İş Hukukuyla alâkalı milletlerarası kaideler.

1 — Bahis konusu edecek olduğumuz hukuk dalının, yani Milletlerarası İş Hukukunun¹ isimlendiriliş şekli, onun târifine de imkân veren iki unsur taşımaktadır: unlardan birisi şekli olup kaynaklarına, d-

(*) 1956 aralık ayında, Madrid Üniversite sitesindeki "Escuela de Funcionarios Internacionales" de, bu mevzuda verilmiş kısa bir ders serisinin italyanca metninden alınmıştır. İspanyol mevzuatına yapılan atıflar kaldırılmış, notlar ilâve edilmiştir.

1) Bu mevzuda, umumî mahiyette en yeni neşriyat için bk.: VABRE, Le droit international du travail, Paris, 1923; TILLY, Internationales arbeitsrecht, Berlin - Leipzig, 1924; RAYNAUD, Droit international ouvrier, 2 inci tabı, Paris, 1933; LOWE, International Protection of Labor, 2inci tabı, New York, 1935; YANOULOFF, La législation internationale du travail, "Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de la Haye" içinde, cilt 51 (1935-I) s. 487-577; GEMMA, Il diritto internazionale del lavoro Padova 1938; PEREZ LENERO, Derecho internacional del trabajo, 'Revista española de Derecho internacional' içinde, 1950, s. 49-74; UDINA, La formazione del diritto internazionale del lavoro, "Atti del I Congresso di Diritto del Lavoro" içinde (1951), Trieste 1952, s. 19-39; TROCLET, Législation Sociale internationale, Bruxelles 1952; BALLADORE - PALLIERI, Diritto internazionale del lavoro, Padova 1954 (BORSI ve PERGOLESİ nezaretinde neşredilen, Trattato di Diritto del Lavoro, içinde, cilt V).

ğeri ise maddi olup mevzuuna, yani muhtevasına taallûk eder. Birincisinde *milletlerarası* hukuk nizamını yaratan hâdise ve usullerin ortaya çıkardığı bir kaideler grubu mevzuubahis olduğuna şüphe yoktur; ikincisinde ise, yine şüphe yok ki, fertlerin hayatının mühim bir cephesi olan iş'e taallûk eden kaideler bahis konusudur. Ancak, muhtevaya ait olan bu sahanın hudutları, ona tekabül eden, devletlerin bu mevzudaki kendi hukuk kaideleri sahasında olduğu gibi, çok çeşitli şekillerde anlaşılabilir ve anlaşılmaktadır. Filhakika devletlerin kendi hukuk nizamlarında "İş Hukuku", bazı defalar, ferdi veya kollektif bir akitle nizamlanan başkasına tâbi bir iş münasebetine veya müstakil olarak "iş" e taallûk etmek üzere dar mânasında; başka defalar ise, Sendika Hukuku² ismi ile denilen meslek teşkilâtına ait hukuku, ve hattâ -çok umumî olması ve yalnız işçilere taallûk etmemesi itibariyle sosyal güvenliği alkadar eden hukuk kaidelerini de ihtiva ederek İş Hukuku sahasını, geniş mânasında olsa bile, aştığı için mahzurlu bir tâbir olan- Sosyal Mevzuat, veya, Sosyal Hukuk demek tercih olunmuyorsa, daha modern bir ifade ile Sosyal Güvenlik Hukuku olarak, geniş mânasında kabul edilmektedir³. Bu suretle Milletlerarası İş Hukukunun, sanki dar mânasında anlaşılan bir telâkkisiyle, geniş mânada anlaşılan ikinci bir telâkkisi mevcutmuş gibi görünmektedir. Halbuki vaziyet böyle değildir. Menşelerinde "işçilerin himayesi" ne, yani sanayi işçilerinin ve olsa olsa, alelûmum muhacir işçilerin himayesine müteallik olmak üzere, çok dar bir mânada tasavvur edilmiş olan bu milletlerarası hukuk dalı, artık herkes tarafından, doğuş sebepleri ve gayeleri gözönünde tutulduğu zaman daha uygun olan geniş mânası ile kabul edilmektedir; bu sebeple Milletlerarası İş Hukuku dendiği vakit, burada, birisi dar, birisi geniş iki telâkkiden ziyade, kaidelerinin ilk nüvesini teşkil etmiş olan âmillere tamamen uygun ve onların bir neticesinden ibaret olan, devamlı bir saha genişlemesinden bahsedilebileceği görülür. Binaenaleyh Milletlerarası İş Hukuku, milletlerarası hukuk nizamı içinde işin himayesine -az veya çok doğrudan doğruya- taallûk eden kaidelerin, yekûnu, olarak târif edilebilir.

Bahis konusu edecek olduğumuz Milletlerarası İş Hukukunun, ma-

2) Bu mevzuda hepsi için krş.: SANTORO PASSARELLI, *Nozioni di diritto del lavoro*, 9 üncü tabı, Napoli 1957, s. 14-16.

3) PEREZ BOTIJA'nın, *Curso de Derecho del Trabajo*, 4 üncü tabı, Madrid 1955, s. 6 ve d., ve HERNAINZ MARQUEZ'in, *Tratado elemental de Derecho del Trabajo*, 7 inci tabı, Madrid 1955, s. 18-20 tenkitlerine bk. Ancak bu tenkitlerin, işçi sınıfının himayesini umumî menfaat gayesiyle mevzu edinen idare hukukunun bir kısmı olarak anlaşılan dar manadaki "sosyal mevzuat" tâbirine taallûk etmemeleri icab eder (krş. LEVI L. R., *Istituzioni di legislazione sociale*, 5 inci tabı, Milano 1955, s. 1).

hiyeti itibariyle, iptidasında olduğu gibi, siyasi ve insani gayelere temayül eden, yani iş'in ve bilhassa başkasına tâbi olan iş'in, içtimai adalet esasına dayanarak daha iyi himaye edilmesini temine müteveccih bir kaideler yekûnu olmakta devam ettiğini de tasrih edelim. Binaenaleyh bu kaidelerin, daha doğrusu bunların sebebiyet verdikleri münferit devlet faaliyetlerinin sahası ile, muhtelif devletlerin, ekseriya hukuk ilmi tarafından tasarlanan veya kanun vâzı tarafından çeşitli genişlikte tâyin edilen ve umumiyetle kaidelerin gai vasfını daha az tebarüz ettirebilen kendi dahili iş hukuk sahalan, birbirine daima intibak etmezler; ve Milletlerarası İş Hukuku mevzuunda sorulabilecek suallerden bir tanesi de, bu disiplini hali hazırdaki genişliği içinde muhafaza edip etmemenin, veyahut bunu, iş'e müteallik meselelerin, siyasi şartlar kadar temelinde bulunan iktisadi şartların tetkiki ile ve ileride tahakkuk etmesi muhtemel bulunan bir tanzimi ile uğraşan son devrin milletlerarası müesseselerinin tesiri altında yeni bir takım istikametlere doğru temayül eder görünen, daha geniş bir Milletlerarası İktisat Hukuku sistemi içine dahil edip etmemenin uygunluğu hakkında olabilecektir.

Bu münasebetle burada, iç hukukun buna tekabül eden sahasında daha esaslı bir şekilde yapılması âdet olan münakaşaları, yani devletler hukukunun diğer kısımları müvacehesinde Milletlerarası İş Hukukunun müstakil bir branş olup olmadığı hususundaki münakaşaları, ortaya dökmek mümkün olabilir. Bizim kanaatimize ve, umumiyetle bugün dahi bu veya sair milletlerarası hukuk kaideleri gruplarını, ne mevzu hukuk bakımından, ne de hukuk ilmi bakımından - esasen müstakillik mevzuunda bu sonuncusu hemen daima evvelkinin bir neticesidir - hakikaten müstakil addettirecek kâfi unsur yoktur; binaenaleyh mevzuumuzu da, kaidelerindeki muhteva ile diğerlerinden ayrılan hususi bir Devletler Hukuku dalı saymakla iktifa etmekteyiz⁴; bu kaideleri büyük bir kısmı ile, olsa olsa, Milletlerarası İdare Hukukuna dahil etmek mümkündür⁵.

Büyük bir kısmı ile, diyoruz, zira bu kaidelerin bazıları, gayeleri itibariyle devletin, kendi idari faaliyeti veya vasıtalarıyla dahilde umumiyetle takib ettiği menfaatleri korumayı istihdaf etmediği için, Milletlerarası İdare Hukuku sahasına asla girmezler. Bununla, bir çoklarının aynı zamanda Devletler Hususi hukukuna dahil ettikleri ve iş mevzu-

4) Hukukun muayyen bir dalının muhtariyeti ve hususiyeti mefhumları için SCIALOJA'nın müâhazalarına bk.: Sistema del Diritto della navigazione, 13 üncü tabı Roma 1933, s. 7 ve d., ve Corso di Diritto della navigazione, I, Roma 1943, s. 22 ve d.

5) Krş. bütün bunlar için, BUSTAMANTE, derecho internacional publico cilt II, Habana 1934.

unda, kendi iç hukuk kaidelerini tevhid edecek şekilde devletleri bağlayan kaidelere işare tetmek istiyoruz. Umumiyetle Milletlerarası İş Hukukuna hâs olduğunu söylediğimiz Sosyal - Politik temayüllü gai vasıf, bu kaidelerden de neşet eder; zira bu kaidelerin, sübstansiyel iş hukukuna müteallik yeni kaideler değil, iç hukuk kaidelerinin, yani Devletler Hususî Hukuku veya Kanunlar İhtilâfı kaidelerinin (netice itibariyle, şu veya bu devletin İş Hukuku kaideleri tarafından tanzim edilmiş olan ve iş münasebetleri kategorisine müteallik bulunan ihtilâf kaideleri) formüle edilmesinde, teşriî faaliyete, endirekt olarak, iştirak etmek fonksiyonu gibi, mutlak olarak objektif bir vasıta fonksiyonu görmeleri icab eder. Halbuki bunun dışında kalan Milletlerarası İş Hukuku kaidelerinin hemen hepsi ister, bazan bu mevzuatı yaratmış bir kaç devlete müşterek olan, muayyen bir iş mevzuatının kabul edilmesini devletlere doğrudan doğruya tahmil etsinler; ister, kendi iç hukuk nizamları dahilinde işçilerin her halde muayyen bir himayesini tahakkuk ettirmeğe devletleri mecbur kalsınlar; nihayet, ister, bu nevi bir gayeye mâtuf anlaşmaları hazırlamakla vazifeli milletlerarası organları tesis etmeğe iktifa etsiner, diğer neticeye götüreceklerdir. Halbuki bu vaziyet, Milletlerarası kaideler, iş himayesine müteveccih normaif bir vasıf taşımayan diğer faaliyetlerde bulunmayı devletlere tahmil ettiği ve daha dar mânasında Milletlerarası İdare Hukukuna taallûk ettiği kabul olunan hallerde, vâki olmaz⁶.

Bir kaç devletin hukuk nizamlarıyla alâkalı olan, fakat milletlerarası anlaşma ve teamülerden doğmamış bulunan başka bazı sistemler de, iş mevzuundaki kaideleri kıymetlendirmeleri itibariyle, Milletlerarası İş Hukukuyla bir takım yakınlıklar gösterirlerse de, şüphesiz ayniyet ifade etmezler. Ezcümle, Mukayeseli Hukuk, Müşterek Hukuk, Birleştirilmiş Hukuk ve bizzat Devletler Hususî Hukuku bakımından İş Hukuku, bu meyandadır.

Mukayeseli İş Hukuk, tıpkı umumî mânada Mukayeseli Hukuk gibi, malûm olduğu veçhile, ayni zamanda kaidelerden müteşekkil pozitif bir sistem değil, sadece muayyen bir mevzuda muhtelif devletlerin koyduğu nizamların veya, hareket noktası olarak alınan bir devlet nizamı ile başka bir takım devlet veya hattâ bütün devletler nizamlarının mukayesesinden çıkan, sırf mefhumların karşılaştırılmalardan doğmuş mantikî bir oluşlar yekûnundan ibarettir; bu bakımdan, karşılaştırılması

6) Bir çokları miyanında krş.: NEGULESCO, Principes du droit international administratif, "Recueil des Cours de l'A.D.I. de La Haye" içinde, cilt I, 51 (1935-I), s. 612 ve d., ve RAPISARDI MIRABELLI, Il diritto internazionale amministrativo, Padova 1939, s. 64 ve d.; 98 ve d. ve passim.

pozitif kaide sistemleri muvacehesinde, bir İtalyan hukuku ve yabancı hukuk, bir İspanyol hukuku ve yabancı hukuk, v.s. den bahsedilir⁷.

Müşterek İş Hukuku, muhtelif devletlere veya bunların ekserisine ait nizamlar içinde bulunan, fakat muhtevası aynı olan prensiplerin heyeti umumiyesinden teşekkül eder⁸. Bu mevzuda hemen daima, örf ve âdetin tesis ettiği, gelenek kuvvetiyle yerleşemedikleri zaman kendiliğinden doğan kaideler bahis konusudur; bunlar, bazan bizzat milletlerarası nizam tarafından iktibas olunabilirler. Fakat milletlerarası nizam, daha ziyade teessüslerini veya yayılmasını kolaylaştırır. Bu yayılma bütün devletlerin hukuk nizamlarına sirayet etmişse, mikdar itibariyle mahdut olsa bile, üniversal bir İş Hukukundan bahsedilmesini mümkün kılar⁹.

Muhtelif devletlere veya yalnız iki devlete müşterek olan *Birleştirilmiş İş Hukuku*, Müşterek Hukukun aynı değildir. Burada daha ziyade mevzuat'tan bahsetmek icab eder, zira, hemen daima, doğrudan doğruya veya endirekt olarak, Devletler Hukuku tarafından -bazan çok taraflı sözleşmelerle, bazan iki taraflı mukavelelerle- tahmil edilen, sadece yazılı hukuk bahis konusudur; fakat bazan bu yazılı hukuk, uygunluluk veya benzetilmek gayesiyle, şekil ve muhtevası bakımından, diğer nizamalarda mevcut kaidelerin aynı olarak kabul edilmiş olur. Tabiatıyla Müşterek Hukuk ve Birleştirilmiş Hukuk hallerinde, tevhit için takib edilen usulün farklı olması, bu mevzuda devletlerin iç hukukunun muhtevaca birleşmesinden ibaret olan netice üzerinde müessir olmaz ve belki de bunun için doktrin, bu tefriki her zaman gözönünde bulundurmaz¹⁰.

Devletler Hususî Hukuku bakımından İş Hukuku da diğer branşlar gibi, Devletler Umumi Hukuku bakımından İş Hukuku ile birlikte Milletlerarası İş Hukukunun bir kısmını teşkil etmesi mânasına dahi onunla karıştırılmamalıdır. Devletler hususî Hukuku bakımından İş Hukuku, devletlerin iç hukukunun bir kısmıdır ve ait oldukları hukuk niza-

7) Bu mevzuda bazı fikirler için bk.: PERGOLESİ, Introduzione al diritto del lavoro, adı geçen Trattato del Diritto di Lavoro içinde, cilt I, Padova 1951 s. 192 ve DEVEALI, Derecho comparado y derecho comun del trabajo, "Atti del I Congresso Internazionale diritto del Lavoro" içinde, s. 453 ve d.

8) Başka istikamette krş. ASCARELLI, Formazione di un Diritto comune del Lavoro, adı geçen "Atti" de, s. 40 ve d.; CESARINI SFORZA, Sul concetto di Diritto comuna del Lavoro, ibid., s. 419 ve d.; LEGA, Per una nozione di "Diritto comuna del Lavoro", ibid., s. 476 ve d., PERGOLESİ, a.g.e. s. 238-241.

9) Aynı zamanda geniş mânasında alınan Milletlerarası İş Hukukunun da bir kısmı olan üniversal ve birleştirilmiş İş Hukukunun çeşitli târifleri için bk. PEREZ LENERO, a.g.e., s. 50-52 ve 72-74.

10) Ezcümle son olarak krş. ARMINJON, NOLDE ve WOLF, Traité de Droit comparé, cilt I, Paris 1950, s. 55 ve d.

mına nisbetle bir yabancılık unsuru taşıyan iş münasebetlerinin tanzimine müteveccih kaideleri (bunlara kanunlar ihtilâfı da denir) ihtiva eder. Devletler Hususî Hukuku bakımından İş Hukuku, milletlerarası münasebetler mevzuunda (buna ,hariçle olan münasebetlere taallûk etmesi dolayısıyla, Haricî Âmme Hukuku da denmektedir) iç hukukun bir kısmıdır fakat Devletler Hukuku, kendi iç nizamları bakımından Devletler Hususî Hukukun bazı birleştirilmiş kaidelerini kabul etmek taahhüdünü altına sokmak suretiyle devletleri bağalsa bile, hiç bir zaman mezkûr Devletler Hukuku değildir. Binaenaleyh, çeşitli milli Devletler Hususî Hukuk sistemlerini teşkil eden kaidelerin büyük kısmı, bizzat devletler tarafından serbestçe vaz'edilmiş ve pek azı milletlerarası kaideler olarak kendilerine tahmil edilmiştir. Ayrıca şunu da tebarüz ettirmek icab eder ki, münferit devletlerin, Devletler Hususî Hukuku bakımından İş Hukukları, çeşitli hukuk sistemlerindeki Devletler Hususî Hukuku kaidelerini daima ve zarurî olarak ihlâl eden bir hukuk değildir. Bâhusus iş akdine giren borçlar mevzuunda, ekseriya, kanun vaz'ının sükûtu halinde, bir hukuk sisteminin en enteresan meselesi, bu mevzudaki borç münasebetleri nizamının umumiyetle akitten doğan borçlar için konmuş kaideler sahasına girip girmediğini tayin etmekten ibarettir. Normal olarak iş mevzuatı -hususî hukuk olsun, âmme hukuku olsun- iç ve bazan milletlerarası âmme hukuku sahasına dahil bulunmakla beraber, devlet hudutları içindeki iş münasebetlerine tatbik edildiği vakit, bilhassa hüküm ifade eder¹¹.

2 — İş münasebetlerinin milletlerarası tanzimi meselesi, muhtelif devletler nezdinde işçilerin himayesine müteallik dahilî bir hareketin doğmasıyla hemen hemen aynı zamanda müzakere mevzuu edilmiştir.

11) Devletler Hususî Hukuku bakımından İş Hukukunun, metinde bahsi geçen çeşitli problemleri hakıknda bk. LENHOFF, Zwischenstaatliches Arbeitsrecht, "Zentralblatt für die juristische Praxis" içinde, 1936, s. 800 ve d.; GEMMA, a.g.e. s. 147-176; KRONHEIM, Les conflits de lois en matière de contrat de travail, Paris 1938; DE VISSCHER CH., Les conflits de lois en matière de contrat de travail, "Revue de Droit International et de Lég. comp." içinde, 1939, s. 150-158; QUADRI, Problemi fondamentali del Diritto internazionale privato del Lavoro, "Ius Gentium" içinde, Annuario di Dir. internaz., cilt III (1940), s. 153-169; RABEL, Conflict of laws, cilt 3 Chicago 1950, s. 181-230; VENTURINI, La disciplina di Diritto internazionale privato del rapporto di lavoro, "Studi parmensi" içinde, cilt I (1950), Milano 1951, s. 323-343; BALLADORE PALLIERI, a.g.e., s. 317-333; GIULIANO, Rapporti di lavoro e diritto internazionale privato, "Rivista giuridica del Lavoro" içinde, 1952, I; s. 1-12; ve LANFRANCHI, Derecho internacional privado del Trabajo, Buenos Aires, 1955.

Böyle olması gayet tabii idi, zira daha iptidadan beri, işçi himayesinin diğer devletlerce de temin edilmediği takdirde, münferit devletler tarafından tam mânasiyle asla tahakkuk ettirilemeyeceğine -aksi takdirde diğer devletler, daha aşağı fiyatlara malolan mümasil istihsal maddeleri ve hizmetler hususunda, kolay bir rekabet üstünlüğü elde etmiş olacaklardı- ve bu nevi himayenin, münferit devletlerin serbest faaliyetlerinin bir neticesi olarak değil, milletlerarasında müştereken tahakkuk ettirilmesi halinde daha büyük bir teminat ve devamlılık iktisab edeceğine işaret edilmişti.

Bu suretle geçen asrın ilk yarısının başından itibaren¹², aydın işverenler, iktisatçılar, insanlık dostları, sosyologlar ve daha sonraları, bilhassa sosyalist ve katolik cereyanlara dahil siyaset adamları ile sendika organizatörleri, meseleyle daha yakından alâkalı veya içtimai seviyeleri daha yüksek olan devletler tarafından, milletlerarası anlaşmalar yoluyla, işçileri himaye etmeğe mâtuf üniform bir mevzuatın beraberce hazırlanması lâzım geldiğini gördüler; bu milletlerarası anlaşmalar, "milletlerarası iş mevzuatı" şeklinde oldukça yanlış bir şekilde isimlendirilmiş olan mevzuatın doğmasına vasıta olacaklardı. Şüphesiz, mühim olan, çeşitli mevzuatın şekli üniformalıktan ziyade, çeşitli hukuk nizamları arasında temini gereken maddî bir uygunluluk idi: Bu suretle, iş ve çalışma şartlarının muayyen bir seviyede tutulmasını sağlamak mümkün olacaktı ki, esasen, milletlerarası kaidelerin yöneldiği gaye, her şeyden evvel budur.

Bu istikametteki hususî teşebbüsler serisinin Robert OWENS tarafından açılmış olduğu malûmdur. R. OWENS, 1818 de Aachen Kongresinde toplanmış olan hükümdarlara bir pétition göndererek, Avrupa devletlerini, iş gününü milletlerarası hususî bir hudutla tayin etmeğe dâvet etti. "İş" in milletlerarası tanzim edilmesi lehine ilk resmî hükümet vesikası ise, İsviçre Federal Meclisinin, 30 Nisan 1881 de Avrupanın belli başlı sanayi devletlerinin hükümetlerine göndermiş olduğu tâmidir; bu tâmid bir sene evvel Milli Meclisin, Reis Frey'in teklifi üzerine kabul ettiği bir tahririn neticesi idi; Frey, daha 1876 da, "sanayi devletleri arasında iş meselesinin üniform bir şekilde tanzimine müteallik milletlerarası anlaşmalar" (la conclusion des traités internationaux tendant à régler la question ouvrière d'une manière uniforme dans les Etats industriels) yapılması teklifini, İsviçrenin ortaya atması icab edip etmeyeceğine dair bir beyanatta bulunmuştu.

12) Milletlerarası İş Hukukunun tarihi hakkında bk., bilhassa VABRO, a.g.e., s. 11-94, TROCLET, a.g.e., s. 39-54 ve 200-247; SHOTWELL, The origins of the international Labor Organization, 2 cilt, New York 1934, ve FOLLOWS, Antecedents of the International Labor Organization, Oxford 1951.

Mamafih, müşahhas bazı neticelerin elde edilebilmesi için asrımızın ilk senelerine kadar beklemek icab etmekte idi. Ve bu devirde, hemen hemen aynı anda, milletlerarası hukuk kaideleri yaratmanın tipik ve müteamel iki şekli olan, gerek bazı iki taraflı anlaşmaların misallerine, gerek bazı müşterek sözleşmelere, varıldı. Filhakika birbirine komşu ve aralarında işçi muhacereti hareketi yüksek olan memleketler arasında tabii olacağı üzere, 1902 den itibaren Luigi LUZZATTI ile Fransız sefiri BARRERE arasında başlamış olan müzakerelerin bir neticesi olarak, 15 Nisan 1904 te, Fransız — İtalyan İş Muahedesi adı verilen anlaşma imzalandı. “İşçilerin himayesini tanzim etmek üzere sözleşme” ismini de taşıyan bu Muahede, iki memleket arasında 1904 ile 1906 arasında akdedilen beş hususî anlaşma muvacehesinde bir *pactum de contrahendo* vashını haiz oldu (Bu beş anlaşmayı müteakip, 1910 ile 1924 arasında, aralarında yeni ve mühim 1919 İş Muahedesi de bulunan, altı anlaşma ile, 1932, 1948 ve 1951 anlaşmaları ve bunlara müteallik tamamlayıcı ve icrai vesikalar tanzim edildi¹³). 26 Eylül 1906 da, 1905 hazırlayıcı Konferansı müteakip, Bern diplomatik Konferansında, sanayide kullanılan kadınların gece çalışmalarını yasak eden, 14 devlet arasında bir sözleşme ile, kibrit sanayiinde beyaz fosfor kullanılmasını yasak eden, 7 devlet arasında başka bir sözleşme imzalandı: Her ikisi de nizami bir şekilde tasdik edilerek mer’iyete girdiler. Bunlar, 1901 de Basel’de kurulan ve bir sene evvel Paris’te, bilhassa siyasetçi ve iktisatçıların bulunduğu bir kongrede temelleri atılan “Association internationale pour al protection légale des travailleurs” (işçilerin kanuni himayesine müteallik milletlerarası dernek) in talebi üzerine İsviçre hükûmetinin (bu hükûmetin 1881 de, fabrikalardaki iş mevzuunda umumî kaideleri koymak için bir milletlerarası anlaşma akdine müteallik ilk teşebbüsü akim kalmış ve 1890 için tasavvur olunan Konferans tertip edilememişti. Aynı sene Almanya tarafından Berlinde tertiplenen aynı Konferans ise müşahhas bir neticeye varamamıştı) teşebbüsüne dayanmakta idiler¹⁴. Yine Bern’de hazırlayıcı bir Konferansta (1913) tanzim edilece

13) 1904 ve 1919 Fransız - İtalyan iş anlaşmaları hk. bk. PIC, La convention franco - italienne du travail du 15 avril 1904 et le droit international, “Revue gén. de Droit International public” içinde, 1004, s. 515-531; DUGARÇON, La convention franco - italienne du travail du 15 avril 1904, Bordeaux 1906; CABRINI, Il trattato di lavoro tra l’Italia e la Francia, “Rivista coloniale” içinde, 1919, s. 503-516; PERASSI, Il trattato di lavoro tra l’Italia e la Francia, ‘Rivista di Diritto Internazionale’ içinde, 1910-1920, s. 415-427.

14) Evvelce, 1897 nisanında, daha ziyade sendikaister ve sosyaist ve katolik parlömantaristler tarafından yapılmış olan İşçi himayesine müteallik milletlerarası Kongrede, iş meselelerinin milletlerarası tanzimi için bazı te-

proje halindeki iki ayrı sözleşme, 1914 eylülünde yapılması mukarrer olup, birinci cihan harbinin patlaması ile *sine die* tâlik olunan diplomatik konferansta kabul edilemedi. Bu arada, bilhassa sosyal sigortalar mevzuunda, Avrupa memleketleri arasında, ezcümle, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Almanya, İngiltere, İsveç ve Macaristan ile bazı Avrupa dışı memleketler arasında bir seri iki taraflı mühim iş muahedeleri imzalandı. Keza, tatbikat sahası dar olmakla beraber, İtalya ve İsviçre arasında 13 temmuz 1904 te yapılan muahedede bulunan (mad. 17) ve sonraları umumiyetle aynen muhafaza edilen bir hükme uyarak, içinde, sosyal sigorta sahasında işçilere karşı tutulacak yola müteallik bir hükmü ihtiva etmeğe başlayan ticari muahedeler de çoktur.

Bu suretle, birinci cihan harbinin sona ermesiyle çok daha kuvvetli temeller üzerinde devam edecek olan iş mevzuatındaki milletlerarası normatif bir faaliyet, daha o vakitten başlamıştı. Bu şekilde formüle edilen milletlerarası kaideler, bahsetmiş olduğumuz -ve daha ziyade eski iskân muahedelerine ve renkli ırklara mensup işçilere, muhtaç ve hasta işçilere muavenete, karşılıklı olarak memleketlerin ükeleri arasında daimî hareket halinde bulunan denizciler gibi muayyen işçi zümrelerine müteallik olarak, 1858 den itibaren devletler arasında yapılmış mahdut bir takım hususî anlaşmalara müstenit¹⁵- iki taraflı anlaşmaların bir neticesi olarak, evvelce olduğu gibi, sadece yabancı memleket işçilerini himaye etmek gibi mahdut bir fonksiyonla iktifa etmemekte; ayrıca, kolektif iki Bern sözleşmesindeki hükme uyarak, daha o vakitten itibaren, gerek yabancı gerek yerli, bütün işçilere şâmil bir iş mevzuatını devletlere tahmil etmek fonksiyonunu da haiz olmakta ve ilk defa olarak, eskiden devletlerin pek istisnâî hallerde kabul ettikleri, fakat şimdi iş mevzuunda

menniler ileri sürülmüştü. Aynı senenin eylül ayında, daha ziyade iktisatçılar tarafından Brükselde tertiplenen İş mevzuatı hakkında milletlerarası Kongrede ise, böyle bir tanzim işinin temin edilebilmesi imkânları bakımından, kontrol ve müeyyide noksanlığı gözönünde tutularak, menfi bir neticeye varılmıştır. Ancak bu Kongre, bu husustaki problemlerinin tetkiki ve dokümantasyonu için, daimî bir organın mevcudiyeti zaruretini, daha o vakit, görebilmişti. Basel "Association" u bu işe mahsus bir "Office international du travail" (Milletlerarası Çalışma Ofisi) ihdas etmiş ve bu Büro, MÇT tarafından 1920 den sonrası için devletlerin, İş Hukuku ile alâkalı başlıca iç kanunlarını ve milletlerarası anlaşmalarını, fransızca, ingilizce ve ispanyolca dillerinde iki ayda bir neşreden "Série législative" in öncüsünü teşkil eden "Bulletin" i içinde, 1902 ile 1919 arasında mühim bir dokümantasyon temin etmişti.

1906 Bern Konferansı için bk. Actes de la Conférence diplomatique pour la protection ouvrière réunie à Berne du 17 août au 26 septembre 1906, Berne 1906.

15) Ezcümle İtalya, 1871 ile 1896 arasında muhtaç hastalara ve denizcilere yardım hususunda on beş kadar anlaşma akdetmişti.

sık sık rastlanan, şu hal tahakkuk etmekte idi: Devletler, kendi vatandaşlarına taallük eden iç mevzuat hususunda, milletlerarası taahhütlere serbestçe girmeğe başladılar¹⁶.

Birinci cihan harbi, her silâhli ihtilâfın doğurduğu felâket ve tahriplerden ibaret menfi neticeler yanında, diğer bir çok sahalarda olduğu gibi, İş Hukuku sahasında da bir takım faydalı neticeler verdi ve bahis konusu ettiğimiz kaidelerin yaratılışı hususunda, 1919 - 1920 Sulh Muahedeleri vasıtasıyla "Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı" (MÇT) (*Organisation Internationale de Travail* (OIT); *International Labour Organisation* (ILO)) ismiyle anılan ve aza devletler dahilinde çalışma şartlarını düzenlemeğe matuf ihtisaslaşmış büyük milletlerarası teşkilâtı kurarak kuvvetli bir cereyan yarattı¹⁷. Buna, gerek harp sırasında, gerek sulh Konferansı esnasında bazı taleplerde bulunmuş olan işçi sendikaları teşkilâtlarının tazyiki ile varılmıştı; galip devletlerin hükûmetleri, müşterek galibiyette işçi sınıflarının çok mühim yararlıklarını görmüş olduklarını da gözönünde tutarak, bu teşkilâtların ümitlerini kırmamanın manevî bir vazife olduğunu hissetmişlerdi¹⁸.

16) Milletlerarası iş hukukunun bu nevi kaideleri hakkında bk.: BALLADORE PALLIERI, op. cit, s. 340 (oldukça yaygın başka bir hal, ırk azınlıklarının himayesine müteallik kaideler hususundadır). İç hukuk nizamlarını tevhid edici fonksiyona gelince, bk.. DOCHOW, Vereinheitlichung des Arbeiterschutzes durch Staatsverträge. Ein Beitrag zum internationalen Verwaltungsrecht, Berlin 1907.

17) MÇT hakkındaki geniş neşriyat için, not I de zikredilen umumî mahiyetteki eserler ve STOTWELL'in tarih ve vesikalara ait eserinden başka bilhassa bk.: GUERREAU, L'Organisation permanente du travail, Paris 1923; MAHAIM, L'Organisation permanente du Travail, Recueil des Cours de l'A.D.I., t. 4 (1924-III), s. 69-291; HIITONEN, La Compétence de l'Organisation internationale du Travail, Paris 1929; SCELLE, L'Organisation internationale du travail et le B.I.T., Paris 1930; BERGER, KUTTIG, RHODE, Kommentar zum Internationalen arbeitsrecht, 3. tabı, Berlin 1931; WILSON, F. S.; Labour in the League System, Stanford - London 1934. Daha yeni inkişafı hakkında bk.: MIGLIAZZA, L'Organizzazione internazionale del Lavoro e la sua funzione nella comunità internazionale, "Rivista di Diritto del Lavoro" 1950, I, s. 216-233.

Teşkilâtın icra ettiği faaliyetin vesikalandırılması hususunda, hususî etütler ve neşriyat dışında bk. Umumî Konferans vesikaları (çalışmalar hakkında raporlar ve Kont-rondüler) İdare Meclisinin zabıtları, ONU'ye arzolunan senelik gayri muntazam olarak); Informations sociales (1920 den 1940 a kadar haftalık, 1941 den 1948 e kadar Revue ile birleşmiş olarak, 1949 dan itibaren iki ayda bir).

18) Sulh anlaşmalarının hazırlayıcısı Konferansı 25 Ocak 1919 da, Milletlerarası İş Mevzuatı Komisyonu ismi altında, beş büyük Müttefik devletten her birisinin (İngiltere, Birleşik Amerika, Fransa, Japonya ve İtalya) gön-

MÇT (veya OIT, ILO) in kurulması ile, meşgul bulunduğumuz hususi disiplinin tarihinde ve harp sonrası yeni müesseselerle birlikte, belki de umumiyetle Milletlerarası Hukuk tarihinde, yeni bir devir açılmaktadır. Her şeyden önce, ilk defa olarak, bu yeni müessesenin yaratılması sayesinde milletlerarası münasebetlerde devletler, önceden tayin edilmiş ölçüler dahilinde teşekkül etmiş mürahas heyetleriyle daimî ve organik bir şekilde temsil edilmek mecburiyeti altına girmiş oldular ve bu suretle, milletlerarası münasebetler sahasına, her memleketin işverenleriyle işçilerinden müteşekkil istihsalın insan unsurlarının doğrudan doğruya dahil olması imkân dahiline girdi: Bu mürahaslar, şeklen diğer hükûmet mürahasları ile birlikte, milleterarası organı teşkil edecek olan devlet organları vasfında görülmekle beraber, fiiliyatta, eğer varsa, en fazla temsil edilen meslek birliklerinin mecburî muvafakatlari tahtında tayin edildikleri için, netice itibariyle, bu birlikleri ve ortaklarını temsil etmiş olmaktadır⁹¹. Ayrıca, ve ilk defa olarak, devletlerarasında karşılıklı münasebetlerin tanzimi için teşekkül etmiş gruplar içinde olsun, daimî birlikler içinde olsun. iştirâk edenlerin hepsini mecburî olarak bağhyabilmek için, kararların ittifakla alınmasına müteallik umumî kaide yerine, burada adî ve mevsuf ekseriyetle karar alma kaidesi konmuştur; halbuki, ilk cihan harbi sonrasının en büyük milletlerarası müessesesi olup, MÇT inde bağlı bulunduğu Milletler Cemiytinde, bu yeni umumî prensip ancak usûl meseleleri hakkında tatbik edilmekte, çok mühim istisnaları ile de olsa sübstansiyel meselelerde ananevî ittifak prensibi teyid

derdiği işer ve diğer mütteliklerin her birisinin (Belçika iki ve Çekoslovakya, Kuba, Polonya bir olmak üzere) gönderdiği birer mürahastan müteşekkil on beş azası olan bir Komisyon kurulması kararını vermişti. American Federation of Labour'un Başkanı Samuele Gomperrs'in riyaseti altında 1 şubattan 24 mart 1919 a kadar 35 defa toplandı; teşkilât mevzuunda İngiliz teklifi ve prensipler mevzuunda İngiliz, Fransız, İtalyan ve Birleşik Amerika teklifleri üzerine ,sulh muahedelerine dahil edilecek olan kaideleri ihtiva eden metin, onferansın 11 Nisan tarihli celsesinde kabul edildi (Bütün bunlar hakkında krş.: SHUTWELL, op. cit., I s. 55 ve d. II s. 3 ve d.).

"İşe" e müteallik olup sulh muahedelerine dahil edilen kaidelerin hazırlanışı çalışmalarına ve Teşkilâtın birinci senesindeki faaliyetine ait geniş bir dokümantasyon, Bulletin Officiel'de neşredildi, cilt I (Nisan 1919 - Ağustos 1920), Cenevre 1927, II-IV üncü ciltlerinden sonra B.I.T. tarafından.

19) Hakikatte "Azaların mümessilleri" ifadesine rağmen, Umumî Konferans içinde (Statü, mad; 2a ve 3, n. 1) bütün mürahaslar, milletlerarası organı ferden teşkil etmekte, ferden rey vermek hakkına sahip bulunmakta (Statü mad. 4, n. 1) ve vekâletleri boyunca mürahashıktan çıkarılamamaktadırlar (Krş. BALLADORE PALLIERI, op. cit., s. 365 ve d. ve mad. 5 Reg. Cons. amm.).

edilmiş olarak kalmakta idi²⁰. Nihayet, ve yine ilk defa olarak, diğer iki prensibin neticesi, aralarında câri olacak olan milletlerarası anlaşmaların âdet olduğu üzere, o devlet mürahasları tarafından müzakeresi ve anlaşmalarla alâkalı metinlerin, bütün mürahasların iradelerinin mütahakkatı ile hazırlanması metodu yerine, anlaşmanın mer'iyete girebilmesi için icabeden adette tasdik temin edildiği zaman yalnız tasdik eden devletleri bağlaması itibariyle anlaşmanın kat'ileşmesi salâhiyeti, malûm tasdik yoluyla, aza devletlere bırakılmakla beraber, bu husustaki hazırlayıcı çalışma ve müzakereleri, yeni müessesenin milletlerarası organlarının yapması ve bunlar hakkında mevsuf ekseriyet usulü ile karar vermesi metodu kaim oldu²¹.

Mevcudiyetinin ilk yirmi senesi zarfında Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının temin ettiği fevkalâde hizmetler; gayelerinin açıkça siyasi değil, umumiyetle içtimaî olması; ve faaliyetinin daha ziyade teknik - administratif bir mahiyet taşıması; bunların yanında harp esnasında, pek münasip olarak, organlarının büyük bir kısmının muvakkaten Kanada'ya nakledilmesi, bu teşekkülün, eski milletlerarası idarî birlikler gibi, ikinci cihan harbinden sonra da yaşamasını ve hattâ, harp sonlarına doğru ortaya çıkan üniversal temayüllü büyük bir milletlerarası müessese olan ve bugüne kadar sadece MÇT in salâhiyet sahasına giren içtimaî sahada dahi, yeni terakkilerin mühim bir âmili bulunan Birleşmiş Milletler Teşkilâtına bağlanması, faaliyetinin kuvvetlenmesini sağladı.

3 — Biz burada, Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının, çok mühim ve artık çok malûm olmaları itibariyle başkaca izahata ihtiyaç göstermeyen bünyesi ve işlemesi hakkındaki teferruatla meşgul olmadan, başlıca hatlarını hulâsa ederek, bazı mümeyyiz noktalarını tebarüz ettirmek ve eski nizamına 1945 ve 1946 senelerinde getirilmiş olan yenilikleri söylemekle iktifa edeceğiz.

MÇT, doğuşundanberi, gayeleri ve bünyesi gözönünde tutulmak şartıyla, geniş mânasında milletlerarası idarî birlikler arasına dahil edilmesi gereken, devletlere açık, institutionnel bir birlik gibi tasavvur olunabilir. Fakat burada, nizamındaki hususiyetler ve faaliyetindeki siyasi zaruretler dolayısıyla ve yeni veya yenileştirilmiş idarî birlikler meyanın-

20) Krş.: RICHES, the unanimity rule and the League of Nations, Baltimore 1933 ve Majority rule International Organisation. A study of the trend from unanimity to majority decision, Baltimore 1943.

21) Bu mevzuda bk. BALLADORE PALLIERI, La formation des traités dans la pratique internationale contemporaine, "Rec. de l'A.D.I.", t. 74 (1940 I), s. 520 ve d., ve MORELLI, Nozioni di Diritto internazionale, 4. Padova 1955, s. 294,

da ihtisaslaştırılmış bir müessese sıfatiyle Birleşmiş Milletler Teşkilâtına ilk olarak dahil edilmiş olması itibariyle, hususî bir alâka uyandıran bir idarî birlik bahis mevzuudur: Her âzanın kendi hususî hukuk sistemi içinde hukukî şahsiyetini ve gayelerine vasıl olmak için gereken masuniyetini tanımak zorunda bulunduğu bir varlık teşkil ettikten başka, milletlerarası bir şahsiyeti de haizdir.

Almanya ile 28 Haziran 1919 da yapılmış Sulh Muahedesinin XIII üncü kısmı (mad. 387-427) ve diğer Sulh Muahedelerinin buna tekabül eden kısımları (Avusturya ile, 10 eylül 1919 da St-Germain, ve Macaristan ile 4 Haziran 1920 de Trianon Muahedelerinin XIII üncü kısmı²²) bunun, daha sonraları tanzim edilmiş tadilât senetleri, ve sosyal organların işlemlerini düzenlemeğe matuf kaidelerle düzeltilmiş ve tamamlamış kuruluş tasarrufunu teşkil ederler. Bu sosyal organlar, eski idarî birliklerde de olduğu gibi, üçlü teşekkül bünyesine uygun olarak bilhassa Umumî Konferans, İdare Meclisi ve Milletlerarası Çalışma Bürosundan ibarettir; ancak teşekkül tarzları ve şahsiyetleri, bilhassa, söylenmiş olduğu gibi, müzakere usullerine ve ilk iki organın kendi içlerinde de üçlü olan teşekkül tarzlarına nazaran, oldukça değişiktir.

Umumî Konferans, aza devletleri ve her birinin müstahsil sınıflarının menfaatlerini temsil eden kollejyal organ olup, Teşkilâtın iç işleyişine müteallik çeşitli mevzular üzerinde müzakere ve karar verme fonksiyonları vardır (Bütçe, Konseyin teşekkülü, v.s.), Fakat başlıca vazifesi, azaların tasdikine arzolan üzere milletlerarası iş sözleşmeleri projeleri hazırlamak ve azalara iş mevzuunda muayyen kaideleri kabul etmeleri hususunda tavsiyelerde bulunmaktır; bu organ, ikisi hükûmet tarafından, diğer ikisi temsil kudreti en fazla olan meslek teşekkülleri ile mütabık olarak işverenler ve işçiler tarafından gönderilen, her devletin dört mürahasından müteşekkildir. Senede en az bir defa toplanarak kendi reisini, riyaset divanını ve organın iyi işlemlerini temin için gereken dahili komisyonları seçer²³.

22) Muahedenin XII inci kısmı olup Türkiye ile Sevres'de imzalanmış (10 Ağustos 1920) bulunduğu halde Türkiye Cumhuriyeti tarafından tasdik edilmeyen kısım, Lozan sulh anlaşmasında (24 emmuz 1923) nazarı itibara alınmamıştır. Bu son anlaşmada, bilindiği gibi, Milletler Cemiyeti Paketi dahil bulunmamakta idi.

23) Bu komisyonların altı tanesi her devrede muntazaman yeniden seçilirler: Bunlar: Teklif; Salâhiyet kontrolü; Nizamname ; Kararlar; Maliye (yalnız hükûmet mürahaslarından müteşekkil); Sözleşmelerin ve tavsiyelerin tatbiki, Komisyonlarıdır. Diğerleri, mevzularına göre, her devrenin ruznamesine göre tesis edilirler.

İdare Meclisi Teşkilâtın faaliyetini yürüten, kendisinin ve Büronun iyi işlemesi için gerekli mevzularda kararlar veren organdır; 25 haziran 1953 Tadil Senedinin mer'iyete girmesinden itibaren, 20 si hükûmet mürahasası (bunların yarısı sanayi sahasında en fazla ehemmiyet arzeden azalar tarafından²⁴, diğer yarısı ise Konferansa dahil diğer hükûmet mürahasaları tarafından tayin edilir), 10 u işveren ve 10 u da işçi mürahasası (bunlar, aynı sınıflardan konferansa dahi âzalar tarafından seçilirler) olmak üzere, 40 mürahastan teşekkül etmektedir²⁵; ayrıca bu üç grubun her birisi için 10 kişilik yedek âza seçilir. Her üç senede bir yenilenebilir ve normal olarak, senede üç âdi devrede toplanarak²⁶, bir sene için, reisini ve iki reis muavinini seçer. Faaliyeti, Mıntaka Konferansları, Sanayi Komisyonları ve Mütihazsıs Komiteleri, gibi yardımcı organlar vasıtasıyla tamamlanır.

Milletlerarası Çalışma Bürosu, büro işlerini gören ve diğer iki organın almış oldukları kararları üzerinde icraî fonksiyonu olan, ayrıca Teşkilâtın salâhiyet meselelerini tetkik ve müzakerelerini hazırlayan organdır. Daimî Sekreterlik, büyük bir ehemmiyeti olan Umum Müdürle, bir Umum Müdür Yardımcısı ve, her birisi Büronun teknik fonksiyonlarına göre ayrılmış 28 şube veya dairenin bir grubuna nezaret eden 6 Umum Müdürü Muavininden ibarettir²⁷. Teşkilât ile memurları arasındaki iş münasebetlerinden doğan ihtilâflar, Umumî Konferansın üç sene için seçtiği, üç aslı ve üç yedek hâkimden müteşekkil bir İdarî Mahkemenin salâhiyetine girer. Bu mahkeme, kazaî salâhiyetini kabul eden diğer milletlerarası Teşkilâtlar ile kendi memurları arasındaki ihtilâflar hakkın-

24) 1957 - 1960 devresi için bunlar, İdare Meclisinin tayini üzerine: Kanada, Çin, Fransa, Batı Almanya, Japonya, İngiltere, Hindistan, İtalya, Birleşik Amerika ve Sovyetler Birliği devletleridir.

25) Heyetin daha genişlemesi, 37 inci Milletlerarası Konferansının 1954 haziranındaki İdare Meclisi toplantısı sırasında tahakkuk ettirildi ve tâdil 20 mayıs 1954 te mer'iyete girdi. Heyetin ilk teşekkül halinde 24 azası vardı; 1922 de yapılıp ancak 1934 te mer'iyete girebilen bir tâdilâtta bu adet 32 ye çıkarılmıştı.

26) Umumiyetle bu devrelerden bir tanesi, Konferans devresinden az evvel ve aynı merkezde olur. Meclisi yenileyen Umumî Konferans devresinin hemen kapanmasını müteakip, yine aynı mevkide bir fevkalâde devre vardır. 37 inci ve son devre 29 ekimden 1 kasım 1957 ye kadar, Cenevrede toplanmıştır.

27) Umum Müdür muavinlerinden bir tanesi, aynı zamanda MÇT nin hukuk müşaviri vazifesini haizdir. Malî meseleler, umum müdür muavinleri derecesini haiz bir Hazinedar ve hesap müfettişi'ne tevdi olunur. Devamlı vazifelerin adedi 872 dir (ONU memurlarının adedi 4314 tür; ihtisaslaşmış müesseseler içinde en geniş olanı 1070 memurlukla Dünya Sağlık Teşkilâtı, ve en dar olanı ise, 35 memurlukla Beynelmillel Posta Birliği'dir).

da da karar verebilir²⁸. Umum Müdür, Büro memurları, Teşkilât manfaatine çalışan mütehassıslar ve İdari Mahkeme azaları ile, Konferans mürahasları, İdare Meclisi azaları ve bizzat Teşkilât, MÇT ile Teşkilât merkezinin bulunduğu memleket, yani İsviçre arasında, 11 mart 1946 da akdedilmiş anlaşmada, Birleşmiş Milletlerin 25 kasım 1947 de, imtiyazlar ve masuniyetler hakkındaki Sözleşme'de ve bilhassa Sözleşmenin 1 sayılı MÇT a müteallik ek'inde tesbit edilmiş olan prensipler dahilinde, fonksiyonlarının müstakilen icrası için lüzumlu imtiyaz ve dokunulmazlıklardan istifade ederler.

Konferansın ve İdare Meclisinin bir çok mühim toplantıları başka yerlerde yapılmış olmakla beraber²⁹, kaideten, Birlik organları, Merkezleri olan Cenevre'de, yani, Daimi Sekreterliğin ve dolayısıyla Büro'nun bulunduğu yerde çalışırlar. Mamafih ademi merkeziyet prensibine uygun olarak ve devamlı bir şekilde başka yerlerde çalışan merkez dışı yardımcı Büro organları vardır: New York'ta Birleşmiş Milletlerle İrtibat Bürosu; Paris, Londra, Vaşington, Yeni Delhi, Roma, Ottava, Bonn, Tokyo, ve Riyo dö Janeyro'da yerleşmiş dokuz adet Muhabere Bürosu (yeni bir Büro'nun Çin'de ihdas edilmesi icab etmektedir); diğer aza devletler nezdinde yerleşmiş 35 Millî Muhabir ve sırası ile, Asya için (Bangalore), Lâtin Amerikası için (Lima ve Meksiko), Yakın ve Orta Şark için (İstanbul), beş adet teknik yardıma müteallik faaliyet Merkezi. Bu nevi organlara, merkez dışında toplanan periyodik, Asya, Amerika ve Avrupa mintaka Konferanslarını ve hemen daima dünyanın her tarafına yayılmış iktisadî ehemmiyeti olan Merkezlerde toplanan Sanayi Komisyonları toplantılarını ilâve etmek lâzımdır.

Teşkilâtın çeşitli organlarının faaliyetleri, Statü hükümlerinden başka, zamanla zarureti hissedilip, bizzat organlar tarafından kabul edil-

28) Merkezleri Avrupada bulunan beş ihtisaslaşmış müessese bu salâhiyeti kabul etmiştir: Dünya Sağlık Teşkilâtı, Birleşmiş Milletler Tahsil, İlim ve Kültür Teşkilâtı, Milletlerarası Telgraf ve Telefon Birliği, Dünya Meteoroloji Teşkilâtı, ve İaşe ve Ziraat Teşkilâtı. Mahkeme, 1927 de tesis edilmiş olup 1929 dan 1946 ya kadar sekiz devrede 37 karar vermek suretiyle icrayı faaliyet etmiş olan eski Milletler Cemiyeti İdari Mahkemesinin, başka bir tarzda, devamından ibarettir.

29) Umumî Konferansın 40 devresinden 33 ü Cenevrede ve 7 si hariçte (1 incisi Vaşington'da 1919 da; deniz işçiliğine müteallik ikisinden 2 incisi 1920 de Cenova'da ve 28 incisi 194 da Seattle'de; 26 ncisi 1944 te Filadelfiya'da iki tâdil devresinin 27 incisi 1945 te Paris'te ve 29 uncusu 1948 de Montreal'de; ve 31 incisi 1948 de San Fransisko'da) vâki olmuştur. Bunlardan başka bir fevkalâde devre 1941 de New York'ta olmuştur. İdare Meclisinin son merkez dışı toplantısı 1954 kasımında Roma'da (127 nci) yapılmıştır.

miş nizamnameler ahkâmı ile tanzim edilir. Bu hükümleri bilhassa aşağıdaki vesikalar ihtiva etmektedir: 1) 21 kasım 1919 da kabul edilip bilâhare bir kaç defa tâdil edilmiş olan Umumî Konferans Nizamnamesi; 2) 23 mart 1920 de kabul edilip müteakiben bir kaç defa tâdil edilmiş İdare Meclisi Nizamnamesi; 3) Konferans tarafından kabul edilip, 28 eylül 1946 da yürürlüğe giren Malî Nizamname; 4) İdare Meclisi tarafından kabul edilip, 13 mart 1952 de yürürlüğe giren ve müteakiben tâdil edilmiş bulunan Personel Statüsü; 5) Umumî Konferans tarafından 9 ekim 1946 da kabul edilip, aynı Konferans tarafından 29 haziran 1949 da tâdil edilmiş olan İdarî Mahkeme Statüsü ve buna bağlı olup 24 şubat 1947 de Mahkeme tarafından kabul edilen ve 10 Ağustos 1953 te tâdil olunan Nizamname.

Teşkilâtın resmî dilleri Fransızca ve İngilizcedir; ancak İspanyolca lisanı da, Konferans ve Meclis toplantılarında çalışma lisanı olarak kabul edilmektedir. Müzakere sırasında diğer lisanların istimali de kabul edilmekle beraber, Teşkilât tercümanları tarafından mümkün olmadığı takdirde, bu dillerin resmî iki dilden birisine tercümesini temin etmek lâzımdır.

Azaların tasdik ettiği sözleşmelerin icrasına müteallik tedbirler hususundaki, İdare Meclisinin tertiplemiş olduğu formüllerle uygun olarak tanzim edilmiş³⁰ senelik tebliğlerle, aynı âzalar tarafından tasdik edilmiş sözleşmeler ve tavsiyelerle alâkalı mevzuatın ve bu husustaki tatbikatın durumu³¹; mıntaka Konferanslarının dâveti ve işlemesi³²; Hükümetlerle ilgisi bulunmayan teşkilâtlarla olan münasebetler³³; azaların tasdik ettikleri halde hükümlerini yerine getirmedikleri sözleşmeler hususunda meslek teşekküllerinin ileri sürdükleri talepler halinde takib edi-

30) Krş.: mes. B.I.T. Formulaire du rapport annuel relatif à la Convention sur l'inspection du travail, 1947 (Appl. 22. 81), Cenevre 1956: Statünün 22 inci maddesine uygun olarak neşredilmiştir.

31) Burada bahis mevzuu edilen kaideler, Statünün 19 uncu maddesi uyarınca, aza devletlerin Teşkilâtlarla olan münasebetlerini kontrol etmek faaliyetini tanzim eden, tamamen iç hukuka ait kaidelerdir. Kontrol İdare Meclisinin mütehassıslar Komisyonu ile, Umumî Konferansın seçtiği Komisyon mârifetiyle yapılır.

32) Konferansın 31 inci devresinde (1948, San Fransisko) kabul edilen ve 39 uncu devresinde (1956, Cenevre) neşrolunan, salâhiyetlere, fonksiyonlara ve MÇT nin davet ettiği mıntaka Konferanslarındaki usule müteallik kaideler.

33) 14 haziran 1948 de, San Fransisko'da İdare Meclisinin kabul ettiği hükümet dışı milletlerarası teşkilâtlarla istişare hususundaki hükümler.

lecek yol³⁴ a müteallik periyodik tebliğlerin Büroya arzedilebilmeleri, aynı kaidelerle tanzim olunmuştur.

Halihazırda 78 devlet Teşkilâtın azası olup, iki istisna ile (Beyaz Rusya ve Ukranya), bu devletler müstakildir; Sovyetler Birliğine dahil bulunan Beyaz Rusya ile Ukranya, ONU azası olmaları itibariyle, Teşkilât Statüsünden mütevellit vecibeleri kabul ettiklerine dair alelâde bir kabul beyanı neticesi, bu Statünün derpiş ettiği mer'î hükümlere uygun olarak Teşkilâta dahil olmuşlardır. Buna mukabil, ONU'ya dahil olmayan devletlerin kabulü, Konferansın müzakeresine ve hükümet mürahhaslarının üçte ikisinin reye iştirâki ve üçte iki ekseriyetle verilen karara bağlıdır. Tatbikatta ONU'nun hemen hemen bütün azaları, aynı zamanda Teşkilâta azadır³⁵ ve bu büyük siyasi teşekkülde aza bulunmayan pek az devlet MÇT a dahildir³⁶. Heyeti umumiyesi ile aralarında pek büyük devletlerin bulunduğu, 28 Avrupa, 18 Asya, 21 Amerika, 9 Afrika ve 2 Okyanosya devleti bahis mevzuudur. İtalya, ilk azalar meyanında 1919 dan 1939 a kadar Teşkilâta iştirâk etmiş, 1945 te yeniden kabul edilmiştir.

Teşkilâtın işlemesinden doğan masraflar, Konferansın her sene kabul ettiği bir muvazene hesabına dayanarak, yine aynı Konferansın müzakere ve kabul ettiği bir iştirâk nisbetine uygun şekilde, aza devletlerin tahsis ettikleri paralardan görülür³⁷. 1957 senesi bilânçosu 7.716.708³⁸ dolardı ki buna, Birleşmiş Milletlerin, teknik yardım programındaki ge-

34) İdare eclisinin 8 Nisan 1932 de kabul edip 5 Şubat 1938 de tâdil ettiği Nizamname.

35) Arabistan, Kamboç, Laos, Nepal ve Yemen gibi, ikinci derecede ehemmiyeti haiz bazı Asya devletleri Teşkilâta dahil değildirler' Eskiden (1918 - 1939) MÇT azası olan Nikaragua, şimdi yeniden dahil olmuş, buna mukabil Venezuela, normal olan iki sene evvel haber vermek müddetinin sona ermesiyle (3 Mayıs 1957) Teşkilâttan çıkmıştır.

36) Batı Almanya, İsviçre ve Vietnam.

37) 1957 senesi için Umumî Konferansın tesbit etmiş olduğu iştirâk nisbetleri Birleşik Amerika için 25%, İngiltere için 10.44%, Sovyetler Birliği için 10%, (Ukranya 1% ve Beyaz Rusya 0.56% den başka), Fransa için 6.18%, den başlayarak, Afganistan, Arnavutluk, Bolivya gibi 23 küçük devlet için 0.12% ye kadar inmektedir. İtalya 2,48% vermektedir (Kırş. Conférence internationale du Travail, 39 uncu devre, Cenevre 1956. Compte rendu des travaux, Cenevre 1956, s. 625 ve d.).

38) ONU'nun bilânçosu 48.250.000 dolara baliğ olmaktadır. İhtisaslaşmış müesseseler arasında en büyüğü UNESCO (11.533.000 dolar) en küçüğü Dünya Meteoroloji Teşkilâtı (425.000 dolar) dır. Bunlara, teknik yardım programının genişletilmesi için hükümetler tarafından iradî olarak verilen bilânço dışı yardımları da ilâve etmek icab eder.

nişlemeğe iştirâk hissesi olarak, bilânço dışı verdiği 3.424.000 doları ilâve etmek lâzımdır.

MÇT, Milletler Cemiyeti ile aynı zamanda ve ona sıkı bir surette bağlı olarak doğdu³⁹. O kadar sıkıca ki, bazıları, Versay Muahedesinin bilhassa XIII üncü kısmının ve bu kısma taallûk eden diğer Sulh muahedelerinin bazı hükümlerinden hareket ederek, MÇT da, Milletler Cemiyetinin, az çok müstakil bir organından başka bir şey görmediler; bu telâkkiye göre, Milletler Cemiyetinin azaları, hukukan, Teşkilâtın da azaları olmakta (mad. 387); Milletlerarası Çalışma Bürosu, Cemiyet müesseselerinin heyeti umumiyesinin bir kısmını teşkil etmekte (fera partie de l'ensemble des Institutions de la Société) (mad. 392) ve Teşkilâtın masrafları Cemiyet bilânçosuna dahil bulunmaktadır (mad. 399)⁴⁰. Sâlâhiyet sahibi bir çok kimselerin noktai nazarları hilâfına, vaziyetin böyle olduğunuzu zannetmiyoruz. Milletler Cemiyeti Paktının 23a maddesine göre, Cemiyet azaları sadece kendi ülkeleri içinde, iş şeraitinin düzeltilmesine mâtuf milletlerarası teşekküller kurmayı taahhüt etmişler ve bunu da yapmışlardır; mad. 24 n. 1 e göre de, tesis edilecek bütün milletlerarası büroların bilâhare Cemiyet himayesi altına konulacağını tesbit etmişlerdir. Binaenaleyh Cemiyetin, her şeyden evvel, bunu Milletlerarası Çalışma Bürosu muvacehesinde yapmak istemiş olması ve Teşkilâtın işlemesine müteallik masrafları, aynı maddenin n. 3 ünde, Cemiyetin himayesi altına konmuş her nevi büro ve komisyon için derpiş edilmiş olduğu üzere, taahhüt etmiş bulunması tabiidir⁴¹. Fakat bundan daha mühim olan nokta, Cemiyete aza olmayan devletler de, daha başından itibaren⁴² veya müteakiben⁴³ Teşkilâta kabul edilmişler ve Cemiyetten çıkmış devletler, Teşkilâta dahil kalmışlardır⁴⁴; bu sebeple, Teşkilâta dahil devletlerin adedi ile, Cemiyete dahil devletlerin adedi, daha başın-

39) Hakikatte bu iki teşekkülün hukukî mevcudiyeti şeklen 10 ocak 1920 den öncesine alınamazsa da (Versay Muahedelerinin mer'iyete giriş tarihi) MÇT nin en üst organı olan Umumi Konferansın çalışmaları 29 Kasım 1919 da Vaşington'da başladı; buna mukabil Cemiyet Asamble'si 15 Kasım 1920 de ilk devreye dâvet edildi, Meclisi ilk toplantısını 16 Ocak 1920 de Paris'te yaptı; yalnız Sekreterlik, Londra'da, 1919 haziranında faaliyete geçmiş ve 1920 ekiminde Cenevre'ye nakletmişti.

40) Diğerleri meyanında bk. BALLADORE PALLIERI, op. cit. s. 344 ve d.

41) Bu istikamette FAVILLI, L'Organizzazione internazionale del Lavoro nel Diritto internazionale, Pisa 1937, s. 10 ve d. 1920 denberi Büro Müdürü bütçe tahminlerini İdare Heyetine vermekte ve o zamandanberi Cemiyet, bütçenin mükellefiyetini üzerine almağa devam etmekle beraber, Teşkilât bütçesinin muhtariyetini tanımaktadır. (Kırs. TROCLET, op. cit., s. 441 ve d.).

42) Avusturya ve Almanya (1919)

43) Birleşik Amerika (1934) ve Mısır (1936)

dan itibaren farklı olmuştur. Teşkilâtın Statüsü hükümlerinde yapılan her değişiklik de, Milletler Cemiyeti Konseyini teşkil eden devletlerin tasdiki ile de olsa, Konferans tarafından, yani kendi organı mârifeti ile, üçte iki ekseriyetle ve aralarına birincilerin tekrar girdiği, kendi azalanın dörtte üçü ile yapılabilmekte idi (mad. 422). Binaenaleyh 427 inci maddenin 1 inci fıkrasına göre âkitlerin, XIII üncü kısmın birinci bölümünde derpiş edilen daimî organizmi tesis etmiş olduklarını görerek bunu Milletler Cemiyetine bağlı (associé à celui de la Société des Nations) diye tavsif etmiş olmalarına hayret etmemek lâzımdır. Şüphesiz burada, hiç değilse başlangıçta, Birleşmiş Milletlerin eşit münasebetlerindeki farklı olarak, bir tâbiyet rabıtası mevcuttu, fakat yavaş yavaş bir vasfını kaybetmekte ve Cemiyet son bulduğu zaman, Teşkilâtın kendi başına devamına, ve herkes muvacehesinde tam bir muhtariyetine imkân veren bir hale gelmiş bulunmakta idi. Her halü kârda, MÇT'nin, bazı cepheleri ile tâbi vaziyette bulunsa bile, Cemiyetten daima tamamen ayrı bir varlık teşkil etmiş olduğu, gerek Statüsünün sarîh hükmüne göre (mes. milletlerarası iş sözleşmelerinin kontrolü, aza devletler tarafından kendisine verildiği zaman olduğu gibi) münferit azalanna veya, cemiyette değil, kendisine ait olan milletlerarası salâhiyet ve hakları bulunması; gerek milletlerarası salâhiyetleri müşahhas olarak kullanması (meselâ kendi memurlarını gönderip memurlar kabul etmek suretiyle münferit devletlerle münasebetler tesis ettiği zaman olduğu gibi); ve nihayet, merkezinin bulunduğu devletle, yani İsviçre ile, bu memleketteki hukukî durumunu tanzim etmek için, yukarda bahsi geçen ve 2 inci maddesi sarahaten: "İsviçre Federal Meclisi, Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının milletlerarası şahsiyetini ve İsviçre'de hukukî ehliyetini tanır" (Le Conseil Fédéral Suisse reconnaît la personnalité internationale et la capacité juridique en Suisse de l'Organisation internationale de Travail) tarzında⁴⁵ bir ifade kullanan 11 mart 1946 anlaşmasını yapmış olması gibi hususlarda, MÇT'nin haiz olduğu milletlerarası şahsiyet ile tebarüz eder. Tanı istiklâline kavuştuktan sonra da, Teşkilât ile diğer milletlerarası müesseseler arasında, başta, müsavilik münasebeti ile bağlandığı⁴⁶ Birleşmiş

44) Brezilya (1928 den itibaren) ve Japonya (1935 den itibaren).

45) 11 mart 1946 da imzalanıp, İsviçre Federal Meclisinin ve MÇT İdare Meclisinin kabulünden sonra 27 mayıs 1946 da mer'iyete giren, Accord entre le Conseil fédéral suisse et l'organisation internationale du Travail pour régler le statut juridique de cette Organisation en Suisse; Recueil des Traités de l'O. N.U. cilt 15, s. 378 ve d.

46) 14 ocak 1946 da mer'iyete giren 30 mayıs 1946 Anlaşması; sırasıyla 11 eylül 1940, 15 aralık 1940, 10 temmuz 1948, 25 temmuz 1950, 23 kasım 1951;

Milletler Teşkilâtı olmak üzere, Birleşmiş Milletler ve münferit devletler veya yalnız münferit devletlerle, teknik yardımını yapabilmek için anlaşmalar akdetmeğe devam etti⁴⁷.

Bu, teşkilâtın ikinci dünya harbinin doğurduğu âlemde teşekkül eden yeni milletlerarası nizama münasip bir şekilde uyması sayesinde mümkün oldu.

Teşkilât 27'inci toplantısı sırasında, 5 Kasım 1945'te Paris Umumi Konferansında kabul ettiği ve 26 Eylül 1946'da mer'iyete giren Tâdil Senedi ile kendi ana Statüsünü gözden geçirerek, ilk adımını atmış oldu⁴⁸. Bu Senetle, Milletler Cemiyetinin fiilen vâki olmuş ve şeklen de tahakkuk etmek üzere bulunan (18 nisan 1946 da) her türlü faaliyetinin tâtil edilmesi keyfiyeti ve Birleşmiş Milletler Teşkilâtının yakında başlayacak olan faaliyetini nazan itibara alan, daha ziyade şekle müteallik, bir takım tâdilât tesbit edildi; fakat, bilhassa, müessesenin kendisine taallük eden ana kaidelerinin, Versay Sulh Muahedesi ve diğer 1919-1920 Sulh Muahedelerinin bir kısmından ibaret bulunmasından ibaret olan kuruluşundaki eksiklik telâfi edildi; Paris'te bu kaideler, yeni ve ayrı bir numaralanma ile, Birleşmiş Milletler nizamına bağlanabilen ihtisaslaşmış başlıca müesseselerin bazılarında görüldüğü veçhile (FAO, UNESCO, OMS), MÇT Statüsü ismini aldılar.

Umumi Konferansın 19'uncu toplantısı sırasında, 9 Ekim 1946'da Montréal'de kabul edilen ve 20 nisan 1948'de⁴⁹ mer'iyete giren Tâdil Senedi ile Statüye ithal edilen tâdilât, esaslı yenilikler getirmekle beraber, milletlerarası iş anlaşmalarının vücut bulması usulü; Teşkilâta âza devletler tarafından bu anlaşmaların kabul veya ademi kabulüne müteallik taahhütler; ve Konferansın kabul ettiği taşsiyelere riayet bakımından, daha çok ve daha ehemmiyetlidir⁵⁰. Anavatana dahil

ve 16 temmuz 1953 tarihlerinde mer'iyete giren, FAO, UNESCO, OMS, Amerika Devletleri Teşkilâtı, Avrupa Konseyi ve SECA ile yapılmış Anlaşmalar;

47) Bir çokları arasında krş. mes. Pariste 31 mart 1954 te, bir tarafta Fransa ile, diğer tarafta ONU, MÇT, FAO, UNESCO, OACI, ve OMS arasında imzalanmış olan ve Fransanın, vesayet altındaki topraklar, muhtariyeti olmayan topraklar ve diğer topraklar hakkında milletlerarası münasebeterini temin ettiği, teknik yardım taahhüdüne müteallik Anlaşma (Rec. Tr. cilt 192, s. 21 ve d.). Burada Birleşmiş Milletlerin teknik yardımının genişletilmiş programı denilen bir yardım çevresi bahis konusudur. İki taraflı Anlaşmalar için bk. MÇT ile İtalya arasında 4 eylül 1952 de Roma'da imzalanıp 19 Ekim 1956 da İtalya için mer'iyete girmiş olan, meslek formasyonu mevzuunda teknik yardıma dair temel Anlaşma ile iki tamamlayıcı anlaşma. (Gazz. Uff. 5 aralık 1956 n. 307).

48) Rec. Tr. cilt 2, s. 17 ve d.

49) Rec. Tr. cilt 15 s. 35 ve d.

50) Mad. 19. Bu usuller hakkında son olarak bk.: BALZARINI, La fonte

bulunmayan topraklarda, milletlerarası iş sözleşmelerinin kabiliyeti tatbikiyesi prensibi, muhtar mıntika âmirlerinin salâhiyeti, mıntika şeraiti dolayısıyla tatbik edilememeleri veya bu şeraitin icabettirdiği tadilât halleri müstesna, tesbit edildi⁵¹. Sözleşmelerin tefsirine müteallik ihtilâfların halli için, şimdilik Milletlerarası Adalet Divanı'nın salâhiyeti bâki ve onun içtihadına her halde bağlı kalmak üzere, bir Mahkeme ihdası imkânları derpiş edildi⁵². Nihayet, Avrupa dışı memleketlerde Teşkilâtın daha müessir bir faaliyet icrasını mümkün kılan mıntika Konferanslarının tatbikatı tanzim edildi⁵³. Ayrıca Statüye, Teşkilâtın ve âzalarının bağlı buldukları umumî prensiplere müteallik 41'inci madde (Eski Versay Muahedesinin 427'inci maddesi) yerine, aynı prensipleri, yeni içtimâî adalet ve güvenlik mefhumlarına daha şümüllü bir şekilde intibak ettirerek ve derpiş edilen gayelerin iktisadî şartlarını daha fazla nazarı itibara alarak, daha iyi ifade eden 10 Mayıs 1944'de Filâdelfiya'da kabul edilmiş MÇT gaye ve maksatlarına müteallik Beyanname ilâve edildi⁵⁴. Statüye müteallik yeni Tâdilât Senedinden başka Umumî Konferans, aynı gün — Statünün 19'uncu maddesinin yeni metninde, âza devletlerin tasdikine tâbi kalmaları sebebiyle, mahiyeti değişmeyen "Sözleşme projeleri" ne verilen daha basit bir isimle — bir "Sözleşme" kabul etti. Azanın ekseriyeti arasında artık mer'iyete girmiş bulunan bu "Sözleşme", evvelki toplantılarda kabul edilmiş anlaşmaların nihai hükümlerini tâdil etmeğe ve bu suretle eskiden Milletler Cemiyeti Umumî Kâtipliğine verilmiş bazı fonksiyonların ileride icrasını temine ve Milletler Cemiyetinin tâtili ile zaruret kesbetmiş bazı tâdil senetlerini tanzim etmeğe ve aynı Senetle, kabul ettiği Statü'yü günün icaplarına uydurmağa müteveccihti.

Umumî bir kadro içinde başlıca siyasi gaye olarak sulh ve güvenliğin muhafazasını ve, bilhassa Ekonomik ve Sosyal Konsey'in faaliyeti ile, MÇT'a da hâs olan gayeleri takibeden Birleşmiş Milletler Teşkilâtının doğması, müşterek gaye takibeden bu iki müessesenin salâhiyet

del Diritto internazionale del Lavoro,, Riv. di Dir. internaz. e comp. del Lavoro cilt I (1953), s. 42 ve d.

51) Mad. 35.

52) Mad. 37, n. 2

53) Mad. 38.

54) Diğer yenilikler, âza devletlerin iç nizamlarında MÇT nin hükmi şahsiyetinin sarahaten tanınmasına (mad. 39) ve, gayelerin tahakkuk ettirilebilmesi için, Teşkilât azalarının ülkelerinde, Umumî Konferans mürahaslarına, İdare Meclisi azalarına, Umum Müdüre ve Büro memurlarına, vazifelerini tam bir serbestî içinde ifa etmelerini temin maksadı ile bahşedilecek imtiyaz ve dokunulmazlıklara (mad. 40) mütealliktir.

sahalarının hudutlanması, daha doğrusu aralarındaki işbirliğinin tanzini meselesini ortaya çıkardı. Umumi olarak iki müessese arasındaki irtibat, ONU Şartının 63'üncü maddesi uyarınca, 30 Mayıs 1946 anlaşması ile tesbit edildi⁵⁵; bu anlaşmaya göre, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi, MÇT müvacehesinde de koordinasyon fonksiyonlarını ifa etmeğe salâhiyetlidir; bu fonksiyonlar, aynı maddenin de derpiş ettiği veçhile, ona tevdi edilebilirler ve filhakika, ekonomik, sosyal kültürel, terbiyevî, sıhhî ve benzeri sahalarda mevcut veya sonradan teessüs etmiş, İhtisas Müesseseleri ismiyle anılan Milletlerarası İdari Birliklerin faaliyetleri, kendisine verilmiştir. Bu ilk senelerdeki tatbikatın gösterdiğine göre, Ekonomik ve Sosyal Konsey kendisinin de doğrudan doğruya üzerine alabilecek olduğu, işin himayesi mevzuundaki vazifeleri, bilhassa sosyal cepheleri bakımından, MÇT'nin salâhiyet sahasına bıraktı ve ancak, bu müesseselerin, siyasi ve iktisadi cephelerini kendisine alıkoydu. Bunu da bazan (MÇT'nin faaliyetinden istişari mahiyette ve ikinci derecede bir fonksiyon olarak, istifade etmektense), doğrudan doğruya MÇT'na terketti; veya MÇT'ini, ekonomik veya politik mahiyetteki meselelere doğru çok kat'î bir istikamet almaya sevketti; bu suretle teknik yardım, muhaceret, sendika hukuku, müşterek iş akdi gibi, daha evvel çok ihmal edilmiş olan meseleler üzerinde, daha büyük bir alâkanın uyanmış olmasından da görüldüğü gibi, Müessesenin umumi faaliyetinde faydalı bir tesir icra etmiş oldu.

4 — Şimdiye kadar söylemiş olduklarımızdan, Milletlerarası İş Hukuku kaidelerinin adet ve ehemmiyetçe çok büyük bir kısmının Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının faaliyeti sayesinde ortaya çıkmış olduğu açıkça görülmektedir. Umumi Konferansın ilk 40 toplantısı sırasında yani, 1919 Vaşington toplantısından 1957 Cenevre toplantısına kadar Teşkilât, 88'i bugün mer'iyete girmiş bulunan 107 sözleşme projesi, ve, büyük bir kısmı devletlerin mevzuatında iş mevzuunun istikameti üzerinde esaslı bir tesir icra etmiş bulunan dahili tasarrufların isdarına ve diğer tedbirlere müteallik 104 tavsiye kabul etti⁵⁶. Bilhassa sözleşme-

55) MÇT İdare Meclisinin ve ONU ekonomik ve sosyal Konsey'inin mürahas heyetleri tarafından mezkûr tarihte hazırlanan Anlaşma projesi, ONU tarafından 21 Haziran da kabul edilerek Milletlerarası Çalışma Konferansının 29 uncu devresinde ve Birleşmiş Milletlerin umumi Asamble'sinin birinci devresinde kabul edilerek mer'iyete girdi (2 Ekim ve 14 Aralık 1946) (Metin için bk. Rec. Tr. cilt I, s. 183).

56) Teşkilâtın ilk otuz senelik hayatı esnasındaki bütün sözleşme ve tavsiyelerin metinleri için, bk. B.İ.T. neşriyatı: Conventions et Recommendations 1919 - 1949, Cenevre 1949.

lerin tesiri altında muhtelif memleketlerdeki çalışma şartları seviyelerinin birbirine yaklaşımlarında, kısmen iç mevzuatın doğrudan doğruya üniform bir hale gelmesiyle, kısmen daha ziyade, başlıca meselelere ve çeşitli münasebetlerin tanzimine — esasen birinci dünya harbinden sonra bir çok devletlerce esas teşkilât vasfında ana projeler olarak kabul edilmiş⁵⁷ — bazı temel postulat'ların intibak ettirilmesi ile⁵⁸ mühim bir terakki kaydedildi'

Artık oldukça uzun bir hayata sahip olan Teşkilâtın normatif faaliyeti hakkında tam ve muntazam bir görüş temin üzere elimizde, devlet adamlarının, kanun koyucuların, sendika organizatörlerinin ve sosyal ve milletlerarası hukuk meseleleri üzerinde araştırma yapanların mütalâa ve tetkiklerine, Büro tarafından arzolunan, oniki kitaptan müteşekkil " Milletlerarası İş Kodu " vardır. Bu kitaplar, sırası ile : 1) iş bulma ve işsizlik; 2) işin umumî şartları; 3) küçüklerin ve gençlerin çalışması; 4) kadınların çalışması; 5) iş hıfzıssıhası, iş kazalarına karşı tedbirler ve işçilerin rahatı; 6) sosyal güvenlik; 7) meslek münasebetleri; 8) sosyal mevzuatın tatbiki; 9) deniz işçilerinin milletlerarası sta-

İşaret etmek lâzımdır ki, Umumi Konferans'ın birinci devresinde, MÇT, İsviçre Hükûmetinin teşebbüsü üzerine Avrupa devletleri tarafından daha evvelce akdedilmiş iki kollektif sözleşmeye bağlanarak, sanayide çalışan kadınların gece işleri üzerine yeni bir Sözleşme ile, kibrit sanayiinde beyaz kadıncı kullanılması hususundaki Sözleşmeye, Teşkilâta aza devletlerin iltihakına müteallik bir tavsiyeyi kabul etti.

57) Bu mevzuda aynı zamanda bk. SCALLE, op. cit. s. 234 ve d. Sözleşmelerin icab ettirdiği, veya tavsiyelerin hatırlattığı süsbstansiyel mânada intibak keyfiyeti hiç şüphesiz asıl gayeyi teşkil eder ve ancak derece derece tahakkuk edebilir. Montreal'de yeniden gözden geçirilmiş olan Statü'nün 19 uncu maddesinin 8 inci paragrafı, daha ileri memleketlerde işçilerin temin etmiş oldukları iyi şeraiti mahfuz bırakmak, ve buna mukabil, yine aynı maddenin 3 üncü paragrafı, normal memleketlerinkinden tamamen farklı şerait içinde bulunan memleketlerin çok düşük seviyelerinde değişiklikler derpiş etmek lâzım geldiğini tasrih etmektedir.

58) Krş. I.L.O., Constitutional Provisions concerning Social and Economic Policy, Montreal 1944. Aynı zamanda bk. PERGOLESI, Orientamenti sociali delle Costituzioni contemporanee, 4. tabı Bolonya 1950.

59) I.L.O., The International Labor Code 1951. A systematic arrangement of the Conventions and Recommendations adopted by the International Labour Conference, 1910 - 1951, Genova, 2 cilt s. CLV - 1181 ve XXXIX - 122). 1954 te Fransızca metni, ve 1955 te bir İspanyolca metni neşredilmiştir. Teşkilâtın mevcudiyetinin ilk yirmi senesi zarfındaki faaliyetini gösteren daha kısa bir 'International Labour Code, 1939' Milletlerarası Çalışma Bürosu tarafından 1941 de, yalnız İngilizce olarak neşredilmiştir.

tüsü ; 10) anavatan dışı yerelrde sosyal politik; 11) muhaceretler; 12) istatistikler ve diğer malûmat; mevzulanna taallûk etmektedir.

Hakikatte, Milletlerarası İş Kodu'nun 1587 maddesi içine, Milletlerarası Çalışma Konferansının 1919'dan 1951'e kadar kabul etmiş olduğu 100 sözleşmenin ihtiva ettiği bütün kaidelerle (bunlar sadece onları tasdik eden âza devlet grupları için mecburî vasıftadırlar), münferit âza devletlerin kendi teşriî faaliyetlerinde gözönünde bulundurmaları icabeden ve Konferansın aynı devre esnasında 92 tavsiye halinde kabul etmiş olduğu direktif mahiyetteki kaideler alınmıştır. Binaenaleyh Kod, aslında, milletlerarası mükellefiyetler ihtiva eden bir külliyat olmaktan ziyade, " milletlerarası bir kabule mazhar olmuş kaidelerin sistematik repertuvar " ından ibarettir⁶⁰, ancak bunu yapan organ, Milletlerarası Çalışma Konferansı gibi, bahis mevzuu bütün menfaatleri temsil eden, teşekkülü bakımından dünya çapında bulunan, çok kuvvetli bir teknik dokümantasyonu ve ihtisaslaşmış derin bilgileri olan bir organdır. Bu sebeple Kod'un manevî değeri çok yüksek olduğu gibi, muhtevası bakımından şümûl sahası da, yalnız teknik zaviyeden değil, aynı zamanda hukukî zaviyeden de, Teşkilâta dahil bütün âza devletler için — ve endirekt tesiri ile âza olmıyan az adetteki devletler için —, her birinin siyasî ve teşriî faaliyeti üzerinde bâriz bir tesir icra edebilecek ve bunları Teşkilâtın gayesi olan üstün bir seviyeye mümkün mertebe yaklaştırmaya yanyacak bir program mahiyetinde bir kaideler külliyatı teşkil etmesi itibarıyla, çok geniştir.

Bütün bu meselelerde tereddüdü mucib olan taraflar yok değildir. Filhakika unutulmamalıdır ki, kabulleri yeni olmayan Avrupa dışı tam 7 devlet sözleşmelerinin hiç birisini tasdik etmemiştir ve Birleşik Amerika Devletleri bile, bunlar arasında, evvelki toplantılarda kabul edilmiş bulunan sözleşmelerin gözden geçirilmesine müteallik, şekle ait 1946 sözleşmesinden başka, hepsi deniz işçiliğini alâkadar etmekte olan yalnız altı tanesini tasdik etmiştir; bu suretle mer'iyete girmiş bir çok sözleşmeler, iki taraflı anlaşma haline gelmiş, ve evvelden derpiş edilmiş olan asgarî iki, tasdike mazhar olabilmıştır. 1 Haziran 1957'de tasdik edilmiş bulunan sözleşmelerin yekûnu 1712'ye yükseldi : bu rakkam yüksek olmakla beraber, Umumi Konferansın kabul ettiği sözleşmelerin, Teşkilâta âza devletlerin tamamı tarafından imza edilmeleri halinde elde edilecek olan rakkamın dörtte birine dahi bâliğ olmamaktadır.

60) "Code" a Giriş, I, s. LXX.

60 bis) Krş. B.I.T., Conventions internationales du Travail, Tableau des ratifications, 1 Haziran 1957 (alleg. a Inf. Soc. XVII, n. 12), Cenevre, 1957.

En fazla adette tasdikte bulunan devletler, Fransa (73), Bulgaristan (66), Kuba (59), İngiltere, İtalya ve Urugvay (57) dir. Son maddelerin tâdiline müteallik sözleşme istisna edilirse, en fazla tasdik gören anlaşmalar; iş kazaları mevzuunda eşit muamele (48), fazla mesai (47), ziraatte cemiyet kurma hakkı (droit d'association dans l'agriculture) (45), kadınların toprak altı çalışmaları (44), sanayi bölümünde hafta tâtili (43) ve deniz nakliyatında paketlerin ağırlığının gösterilmesi (40) hususlarında yapılmış sözleşmelerdir (60 bis).

MÇT organlarının en büyük endişelerinden birisi, bilhassa ilk on senelik hayatından sonra, Teşkilâtın kabul etmiş olduğu yeni sözleşmelerin tasdiki hususunda, aşağı yukarı bütün âzaların göstermiş oldukları yavaşlama ritmi olmaktadır. Hâdise kabili izahtır, zira umumiyetle bu nevi sözleşmelerin daha sonra kabul edilmiş olmaları, bunların, devletler arasında en evvel kabul edilenler kadar büyük bir zaruretin ifadesi olmadıklarını gösterir ve çok yeni olmıyanların büyük bir kısmı, artık eskimiş oldukları için tasdik edilmezler. Bu hususta geç kalan devletlerin hükümet mürahhaslarının rey haklarının kendilerinden alınması veya bu kimselerin İdare Mecilsine seçilmemeleri gibi tedbir teklifleri, ya kabul edilmediler veya müessir sayılmadılar. Tasdik edilmeyen sözleşmelerle, veya kabul edilmeyen tavsiyelerle alâkalı devlet mevzuatının durumu hakkında rapor tanzim etmek istikametindeki Statü tâdilâtının (mad. 19 n.i 5c ve 6d), tasdiklerin artması üzerinde de daha müsbet bir tesiri olduğu görülmektedir. Belki de, âzaların Teşkilâta kalabilmeleri için zarurî sayılan mahdut adete sözleşmelere iştirâk etmeleri mecburiyeti de konulabilir. Fakat bunun ehemmiyeti çok büyük olmaz, kaldı ki, arzu hilâfına tasdik edilmiş sözleşmeleri müessirliğinden şüphe edilebilir ve tasdik edilmemiş sözleşmeler dahi, bu mevzuda geri kalmış memleketlerin kanun koyucuları üzerinde bir model vazifesi görebilirler. Teşkilât içinde tebarüz ettirilmiş olan bazı noktalar, ezcümle, devletlerin tasdik etmiş oldukları sözleşmelerin hakikaten tatbik edilip edilmediklerinin kontrolü imkânını verecek olan ve Statünün 22'inci maddesi mucibince mecburî bulunan senelik raporun bazan verilmemesi veya verilen raporun kifayetsiz bulunması ve devletler tarafından tanzim edilen raporun bir sureti kendilerine gönderilen meslek teşekküllerinin, şimdiye kadar olduğundan daha fazla bir dikkatle, sözleşmelere riayet edilmesine çalışmaları, bize daha mühim görünmektedir. Mevcut sistem, hakiki bir milletlerarası murakabe usulü ile, yani, aşırı bir teklif sayıldığı için kabul edilmemiş olan, sadece MÇT ile muhtelif devletlerin alâkalı İdareleri arasında irtibat organları tayin ederek değil, bir murakabe heyeti sistemi ile (idaresi emanet edilmiş ülkeler üze-

rinde ONU'nun derpiş etmiş olduğu vesayet sistemi tipinde) tamamlanmış olabilirdi⁶¹. Mamafih gerek Umumi Konferans tarafından kabul edilmiş sözleşmelerin tesir sahasının genişlemesi, gerek fiilen tatbik edilmeleri ve gerekse, bugün mevcut bulunan kontrolün işlemesi bakımından, vaziyetin gittikçe düzelmekte olduğunu kabul etmek doğru olur.

Bununla beraber, — henüz uygun bir kontrol sistemi tahakkuk ettirilmeden, veya âzalar arasındaki bağılılığı kâfi derecede kuvvetlendirmeden — Teşkilâta, hukukî kaide yaratma usulünde, diğer bazı ihtisaslaşmış müesseselerin bu bakımdan Teşkilâttan önde giderek atmış buldukları bir adımı attırmak zamanı, belki de henüz gelmiş değildir: hatırlatmak istediğimiz bu ileri adım, Milletlerarası Sivil Havacılık Teşkilâtında (OACI) ve Dünya Sağlık Teşkilâtında (OMS), teknik reglomanter sahada kaide yaratmağa müteallik olmak üzere derpiş olunan, âdetâ teşriî vasıftaki usuldür. Filhakika, 7 aralık 1944, Milletlerarası Sivil Havacılık hakkındaki Şikago sözleşmesinin 90^a maddesi mucibince tesis edilmiş olan Teşkilât Konseyi, aynı sözleşmeye bağlı “ Teknik Ekleri ” üçte iki ekseriyetle kabul veya tâdil edebilmekte ve bunlar âkit devletlere bildirildikten üç ay sonra, veya aynı Konseyin tesbit ettiği daha uzun bir müddetin sonunda — bu arada âkitlerin ekseriyetinin ademi kabullerini beyan etmiş olmaları hariç — mer'iyete girmektedir⁶². Ve 22 temmuz 1946 New York Protokolü ile tesbit edilmiş olan OMS Statüsünün 21 ve 22'inci maddeleri mucibince, Teşkilât Asamble'si, haberdar edildikten itibaren tayin edilen müddet içinde reddetmiyen veya rezervelerini bildirmeyen âzalar müvacehesinde mer'iyete giren hıfzıssıhha “ nizamname ” lerini kabul etmektedir⁶³. Her ne

61) Sözleşmelerin tatbiki mevzuunda temas edilmiş meseleler hakkında bk. Umumi Konferansın muhtelif toplantı devrelerine ait kontrandülere ek olarak neşredilmiş raporlar. Ayrıca bk. ZARRAS, Le contrôle de l'application des conventions internationales du travail, Paris 1937; ve bunların doğurduğu tefsir meseleleri hakkında bk. DILLON, International Labour Conventions Their interpretation and revision, Chapel Hill, 1942 ve DECLEVA, sull'interpretazione delle convenzioni internazionali del lavoro, “Atti del Congresso internaz. di Dir del Lavoro” s. 293 ve d.

62) Mamafih, birinci cihan harbinden sonra, Pariste 13 Ekim 1919 da imzalanmış hava nakliyatına müteallik Sözleşmenin 34 üncü maddesinde daha da ileri bir adımın atılmış olduğuna işaret etmek icab eder: Bu maddenin hükmü, Milletlerarası Hava Nakliyatı Komisyonunun (C.I.N.A.), azanın dörtte üç ekseriyeti ile almış olduğu teknik ekler üzerindeki tadilat kararlarına, âkit devletlerin uymaları mecburiyetini yüklemekte idi.

63) Bu suretle şimdiye kadar I. Asambel'nin 24 temmuz 1949 da hastalıkların isimleri ve ölüm sebepleri hakkında OMS'un 1 numaralı Nizamnamesi ile, IV üncü Asamble'nin 25 mayıs 1951 de, evvelki sözleşmelerin hemen he-

kadar bahsettiğimiz Müesseselerin faaliyeti karşısında, pek bâriz olan müşterek menfaat icaplarının, MÇT içinde de kendilerini aynı kuvvetle hissettirebilip ettiremeyecekleri şimdiden kestirilemezse de, bunlara benzer bir usul, ileride, MÇT'in teklif ettiği ve âzaların ekseriyetini bağlayan bazı sözleşmeleri tamamlayacak teknik vasıfta milletlerarası kaidelerin kabulü hususunda, ithal edilebilir⁶⁴.

Teşkilâtın faaliyet sahasında da, Birleşmiş Milletler organlarının son çalışmalarında akisleri görülmüş olan Birleşmiş Milletler Sosyal ve Ekonomik Konsey'inin sosyal ve politik sahada kıymetlendirdiği çok geniş tasavvurları⁶⁵ gözönünde tutacak şekilde, muhtemel bir genişleme, istikbal için arzuya şayan olur. Meselâ, muhaceretin tanzimi mevzuunda, muhtelif memleketler arasında işçilerin serbestçe gidip gelmelerindeki tahditleri ve etnik vasıftaki fark gözetilmelerini azaltmak gayesiyle de olsa, daha kat'î ilerelmeler elde edilebilir ve bu suretle, mümkün olduğu takdirde, devletlerin münferit iç faaliyetlerinin alelâde bir koordinasyonu değil, hakiki bir milletlerarası faaliyet, gittikçe artan bir nisbette, temin edilebilir⁶⁶. Hemen hemen sırf Avrupa devletleri arasında teessüs etmiş olan Lahey Devletler hususi Hukuku Konferanslarının veya Amerika Devletleri Teşkilâtının münferit teşebbüslerine bırakılmaması icabeden Devletler hususi Hukuku bakımından İş Hukukuna müteallik iç hukuk kaidelerinin, şimdiye kadar ihmal edilmiş olan, tevhid edilmeleri sahasında da mühim adımlar atılabilir. Maamafih Teşkilâtın istik-

men bütün hükümlerini ilga eden çok ehemmiyetli 2. numaralı Nizamnamesi (Milletlerarası Sağlık Nizamnamesi) kabul olunarak mer'iyete girmişlerdir.

64) 1919 Sulh Konferansının tesis etmiş olduğu Milletlerarası İş Mevzuatı Komisyonunda İtalya Mürahasları Mayor des Planches ile Cabrini'nin teşebbüsleri bu sebeple akim kalmıştır. Bilâhare Fransa ve kısmen Belçika mürahaslarını da aynı vaziyete düşüren bu teşebbüsler, Teşkilâtın Umumi Konferansına doğrudan doğruya normatif bir fonksiyon tanımağa mâtuftu (Bk. L'Italia nell'Organizzazione internazionale del Lavoro della Società delle Nazioni, Roma 1930, s. 14 ve 16-18, G. de Michelis tarafından neşredilmiş bir cilt; ayrıca, krş. SCÉLLE, op. cit. s. 164 ve d. SHOTWELL, op. cit. I, s. 147 ve d.).

65) Meselâ, müşterek iş mukaveleleri, uyuşma ve iradî tahkim, âmme iktidarı ve meslek teşekkülleri arasında işbirliği, meslek teşekküllerine ait malların korunması ve sendika hürriyetleri, gibi daha ziyade politik sahaya giren problemler mevzuunda; ve el emeğinin tevzii, en fazla işin tahakkuku, daha az ilerlemiş memleketlere teknik yardım yapılması, gibi daha ziyade ekonomik sahaya giren problemler mevzuunda.

66) Bu inkişaf hakkında bk. AGO, Considerazioni su alcuni sviluppi dell'organizzazione internazionale, "Comunità internazionale", 1952, s. 549 ve d.

balı bakımından, tehlikeli olabilecek bazı muvaffakiyetsizliklere düşmek için, yavaş yavaş ve kısım kısım hareket etmek münasip olacaktır.

5 — Esasen MÇT'nin faaliyeti, diğer milletlerarası teşkilâtların faaliyetine ve hemhudut olan veya müşterek mühim menfaatleri bulunan devletler arasında iki taraflı veya mütakavi anlaşmalardan ibaret bulunan, belki mütevazi, fakat çok daha müşahhas olan normatif faaliyetinin icrasına mâni olmamaktadır. Bizzat MÇT'nin sözleşme ve tavsiyeleri, çok defa, âzalar arasındaki hususi anlaşmalara atıflar yapar⁶⁷. Hatta hicret eden işçilere taallûk edip, 1949'da Cenevre'de toplanmış olan 32'inci Konferans sırasında kabul edilmiş bulunan 86 numaralı tavsiye, âza devletler tarafından, aynı toplantı devresinde bahis mevzuu edilip kabul edilmiş bulunan kollektif Sözleşmede mevcut kaidelerin tamamlanması için akdedilecek iki taraflı bir tip - anlaşma'nın şemasını, ek olarak ihtiva etmektedir⁶⁸. Zaten âza devletler ve evleviyetle aza olmayanlar, iki taraflı olsun, kollektif olsun, bu nevi anlaşmalara varan faaliyetlerini aslâ tâtil etmiş değillerdir⁶⁹.

Böyüce, birinci cihan harbinin sonundan bugüne kadar, iş, sosyal sigorta, hudut veya mevsim işi, çıraklık, karşılıklı muhaceret ve teknik yardım mevzularında yapılmış bir çok iki taraflı anlaşmalar sayılabilir ve bunlara Avrupada : Avusturya Belçika, Bulgaristan, Çekoslovakya Danimarka, Estonya, Finlândiya, Garbi Almanya, İngiltere, İslanda, İtalya, Yugoslavya, Letonya, Lituanya, Lüksemburg, Norveç, Hollanda Polonya, Saar, San Marino, İspanya, İsveç ve İsviçre; Avrupa dışında Arjantin, Avustralya, Brezilya, Kanada, Çin, Japonya, İsrail, Meksika Yeni Zelânda, Birleşik Amerika Devletleri (ve bu Devlete hususî teknik anlaşmalarla bağlı bir çok diğer devletler) devletleri iştirâk etmişlerdir⁷⁰

67 Meselâ bk. Yabancı işçilere yapılan muamelede karşılıklılık mevzuunda 2 numaralı 1919 tavsiyesi.

68) Accord-type sur le migrations temporaires et permanentes des travailleurs y compris les réfugiés et personnes déplacées (Conv. et Rec. cit., s. 912 ve d.)

69) Hâdisenin ehemmiyeti 1858 den 1953 e kadar akdedilmiş iki taraflı ve çok taraflı 851 Anlaşmayı ihtiva eden ve Code international du Travail'in ekleri arasında neşredilen uzun liste ile tebarüz etmektedir; 1951, t. II, s. 1173 — 1254.

70) Bu anlaşma metinlerinin büyük bir kısmı, Série législative, 1940 ve d. da neşredilmiş, veya Informations Sociales, 1949 ve d. nda hülâsa edilmiştir. Sosyal sigortalar mevzuunda İtalya'nın yapmış olduğu pek çok adetteki Anlaşmalar hakkında bk. CARLONI, Convenzioni internazionali in materia di assicurazioni sociali e l'emigrazione stipulati tra l'Italia e gli altri paesi, Roma 1954 (İkinci cihan harbinden sonra 1952 ye kadar yapılmış anlaşmaların metinleri ve dahili icra tasarruflarını da ihtiva etmektedir.).

Çok taraflı anlaşmalar, bazan, dahil oldukları devamlı birliklerden müstakil olarak, devlet grupları arasında; bazan ise — ekseriyet, hali budur —, muayyen birliklere dahil devletler arasında, o sıfatla, veya hiç değilse birliğin sevk ve tavsiyesi üzerine, akdolunmaktadır.

Birinci tip anlaşmalar, umumiyetle aynı coğrafi muhitte bulunmanın doğurduğu menfaat iştirâki ve benzerliklerinden, veya bundan müstakil olarak, hususî işçi kategorilerinin milletlerarası bir faaliyet içinde himaye edilmeleriyle alâkalanan devletlerarası teşkilâtların tazyikinden doğarlar. Birinciler içinde, İskandinav devletleri arasında 12 şubat 1919'da, Danimarka İsveç ve Norveç arasında iş kazaları hususunda karşılıklılık mevzuundaki Sözleşme'den başlayarak; 3 mart 1937'de Danimarka, Finlândiya, İslânda, Norveç ve İsveç arasında, bu memleketlerden bir tanesinin işverenlerinin, diğerinde çalışmalarını veya yanlarında memleketin işçilerini çalıştırmaları halinde, iş kazaları, sigortaları o mevzuatın tatbikine müteallik sözleşme, 27 Ağustos 1949 da aynı devletler arasında karşılıklı tekaüt ücretleri verilmesine müteallik Sözleşme; ve 9 ocak 1951'de yine aynı devletler arasındaki ihtiyaç sahiplerine karşılık yardım Sözleşmesi ve buna bağlı olarak, 20 temmuz 1953'te hastalık sigortası, doğum ve kısmî sakatlık mevzularda üç Sözleşme ile, 22 mayıs 1954'te müşterek iş pazarına müteallik (İslânda tarafından imzalanmamış) bir Sözleşme; ve nihayet 15 eylül 1955' yine aynı beş devletin hepsi tarafından Kopenhag'da imzalanan ve evvelki çok taraflı ve iki taraflı anlaşmaların bir çoğunun yerine kaim olarak, oldukça mühim bir arazi genişliği üzerinde ve aynı coğrafi mıntıkada çok adet'e bir devletler grubu tarafından, anlaşma suretiyle tesbit edilmiş sosyal güvenlik kaidelerinin en mükemmel ve mühim sistemlerinden birisini teşkil eden " Sosyal Güvenlik Umumi Sözleşmesi ", bu meyanda zikrolunabilir⁷¹. Orta Amerikanın, Kostarika, Guatemala, Nikaragua ve Salvador devletleri arasında, işçileri himayeye müteallik kanunların tevhidine müteallik 7 şubat 1923 Sözleşmesi, veyahut, o kadar direkt olarak değilse de, aynı devletler ve Panama arasında meslek terbiyesine müteallik olarak yapılmış olan 5 eylül 1942 Sözleşmesi de bu nevi içine dahil (edilebilir⁷². İkincilere gelince, burada, iş şartları ve Ren nehri

71) Bu mevzuda bk. Inf. Soc. 1956, cilt XV. s. 86 ve d. Akit beş devletin tasdik vesikaları aynı zamanda tevdi edilmiş oldukları için (31 ağustos 1956), Sözleşme 1 kasım 1956 da mer'iyete girmiştir.

72) Ayrıca bu memleketteki işçi sınıflarının maddî himayesine, Nikaragua hariç, aynı devletler ve Panamerikan Birlik arasında yapılmış (20 şubat 1946) Orta Amerika işçi Enstitüsü tesisi hakkında Sözleşme de iştirâk etmektedir.

gemicilerinin sosyal güvenliği hakkında Ren Nehri Nakliyat Merkez Komisyonunda temsil edilen, Belçika, Fransa, Almanya, Hollanda, ve İsviçre devletleri arasında 27 Temmuz 1950'de Pariste yapılan ve bilâhara 22 Ocak 1954'de Cenevrede aynı devletler tarafından iş şartlarına müteallik bazı hükümleri değiştirilen Anlaşmalar⁷³; Avrupadaki yollar üzerinde milletlerarası nakliyatın ekonomik nizamı hakkında, 17 Mart 1954'te ve 10 Avrupa devleti tarafından Cenevre'de, Birleşmiş Milletler Ekonomik Komisyonu'nun himayesi altında imzalanan Umumi Anlaşma ile, buna, nakliye vasıtaları idare eden işçilerin şeraiti ve fizik durumunun icabettirdiği şartları tanzim etmek üzere MÇT'nin iştirâki ile yapılan Ek⁷⁴; ve Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının teşebbüsü üzerine, milletlerarası nakliyat işçilerinin sosyal güvenliğine müteallik 16 Avrupa devleti tarafından, 9 Temmuz 1956'da Cenevrede kabul olunan Avrupa Sözleşmesi⁷⁵, en yeni misaller olarak zikredilebilir.

Çok yeni olmakla beraber, bizi alâkadar eden mevzuda, diğer milletlerarası birliklerin ifa etmiş oldukları normatif faaliyet de oldukça mühim bir yekûna balığ olmaktadır. Bu birliklerin Tesis Senetleri, umumiyetle, geçmişte olandan farklı olarak, bu mevzuun gayelerine müteallik, program mahiyetinde bazı kaide ve ifadeler ihtiva etmektedirler.

Bunu her şeyden evvel, giriş kısmında ve 1'inci ve 55'inci maddelerinde, kendi gayeleri arasında MÇT'nin de başlıca gayesi olan içtimai adaleti açıkça beyan eden, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Şartı hususunda söylemek icabeder. Ancak, görüldüğü gibi, MÇT ile bir işbirliği anlaşması yapmış olduğundan ONU, işin himayesi sahasında bu gayenin tahakkukunda müşahhas faaliyet icrasını, kendi umumî prensipleri ve Şartının derpiş ettiği diğer faaliyetler münasebeti ile her fırsat düştükçe bu gayeyi teyid etmeği ihmal etmemekle beraber, MÇT'na bırakmağı tercih etti. Bu bakımdan, muhtelif devletlerle akdolunup, muayyen müstemleke arazilerini muhtariyet veya istiklâlâle götürmek gayesini güden vesayet anlaşmaları içinde daima bu gayeyi gösteren kaideler mevcuttur. Buna müteallik program mahiyetindeki prensiplere, 10 Aralık 1948'de Pariste toplanan Umumi Asamble'nin kabul ettiği İnsan Hakları Umumi Beyannamesinde de geniş yer verilmiştir (mad. 2, 4, 20, 22, 27). İkinci cihan harbinin neticesi olarak büyük adette mülteci yığınlarının yerleştirilmesi hususunda sarfedilen müşahhas faaliyette, sosyal adalet

73) Bunlar hakkında bk. Inf. Soc. 1950, III, s. 212, ve IV, s. 221; 1954; XII, s. 160. Mer'iyete girmek için Belçika'nın tasdikini beklemektedirler.

74) Krş. Inf. Soc., 1954, XII, s. 156-160, ve Bull. Off., 1956, s. 427-442.

75) Bu mühim Sözleşme hakkında, geniş olarak bk. Inf. Soc., 1956, XVI, s. 425-430.

prensiplerini nazarı itibara almağa dikkat eden ONU'nun bizzat teklif ettiği, mültecilerin durumuna müteallik 25 temmuz 1951 Cenevre Sözleşmesinde, bilhassa çok adette bu prensipler bulunmaktadır.

Aynı şey, daha dar bir muhitte, Amerika Devletleri Teşkilâtında, 2 mayıs 1948 Bogota Şartı'nın 28-29'uncu maddeleriyle; İnsan Hakları ve Vazifeleri Amerika Beyannamesi ile (mad. 2, 7, 11-12, 14-16, 22, 35, 37); ve daha ziyade, belki de mevzuu bilhassa bahis konusu eden en mühim milletlerarası vesika olup, Paris Beyannamesi muhtevassından da daha mühim program mahiyetinde bir kaideler yekûnundan müteşekkil Amerika milletlerarası Sosyal Güvenlik Şartı⁷⁶ ile vâki oldu.

İkinci dünya harbinden sonra teşekkül etmiş olan Kara Avrupası devletlerini hemen tamamen ihtiva eden veya daha dar birliklerin tesis senetlerinin hepsinde, içtimai gayelere temas eden hükümler, az veya çok kesafette mevcuttur : Brüksel Muahedesi Teşkilâtı (17 mart 1948, Garp Birliği ismi altında); İktisadi İşbirliği Avrupa Teşkilâtı (16 nisan 1948), Avrupa Konseyi (5 mayıs 1949), Avrupa Demir ve Çelik Birliği (18 nisan 1951), ve Garbi Avrupa Birliği (23 ekim 1954). İngiltere, Fransa, Belçika, Holanda ve Lüksemburg tarafından teşkil edilmiş olup sonradan İtalya ve Almanya'yı da içine almak suretiyle daha genişliyerek Garbi Avrupa Birliği haline gelmiş bulunan birincisi, bizim sahamızı da ilgilendiren mezkûr gayelerin müşahhas bir şekilde tahakkuku için gerekli diplomatik yolların çizilmesinde öncülük vazifesini gördü. 7 kasım 1949'da, Brüksel Muahedesini imzalayan devletler arasında, âkit devletlerin vatandaşları hakkında, sosyal güvenlik mevzuatının tatbikine mütedair Sözleşme ile, sosyal ve tıbbî muavenet Sözleşmesi akdedildi. 17 nisan 1950'de, aynı âkitler arasında, hudut işçileri hakkında Sözleşme ve stajyerler hakkında Sözleşme, ile bir de, sosyal yardım Sözleşmesinin icrasına müteallik Anlaşma, Brükselde akdedildi. Bütün bu Sözleşmeler arasında, aynı memleketlerce, sosyal güvenlik mevzuunda akdedilmiş iki taraflı Anlaşmaların derpiş etmiş olduğu iç hukuk mevzuatının tatbikini o memleketin vatandaşlarına teşmil ve koordine etmeğe mâtuf olan birincisi, iki taraflı anlaşmalarla çok taraflı anlaşmalarla çok taraflı anlaşmalar arasında mütevassıt, yeni bir milletlerarası hukuk kaidesi koyma metodu doğurmaktadır. Evvelce aralannda

76) Yine 2 mayıs 1948'de, Birleşik Amerika müstesna, bütün Amerika Cumhuriyetleri tarafından kabul edilmiş olan bu Şart, Amerika devletleri milletlerarası 9'uncu Konferans'ın nihai Senedinin, 38 maddeye bölünmüş, XXIX'uncu kararını teşkil etmektedir (metin için bk. Annals of the Organisation of the American States, 1949, s. 125 ve d.). Aynı zamanda imzalanmış olan ekonomik Sözleşmeye de, sosyal teminat hakkında bir fasıl konmuştur (mad. 32)

mevcut bulunan iki taraflı anlaşmalara atfen ve bunların mer'iyetlerine bağlı olarak imzalanan, Belçika, Fransa ve İtalya arasındaki 19 Ocak 1951, ve Fransa, İtalya ve Saar arasındaki 27 Kasım 1952, üçlü Sözleşmeleri, bu misali takip etti. Keza, Avrupa Konseyi tarafından teklif edilip, Brüksel Teşkilâtı âza devletlerinin 11 Aralık 1951'de Pariste imzaladıkları, birisi içtimai ve tıbbî yardım mevzuunda, diğeri sosyal güvenlik mevzuunda iki muvakkat Anlaşmanın kat'î bir tesiri oldu⁷⁷. Avrupa Teşkilâtları içinde en umumî gayelere müteveccih olup, diğerlerinin bir teşkilât kadrosu haline gelmeğe mütemayil bulunan Avrupa Konseyi, ekonomik ve sosyal iş problemlerine büyük bir ehemmiyet atfederek, bu mevzuda, gerek Romada 4 Kasım 1950'de imzalanmış olan ana hürriyetlerin ve insan haklarının himayesi hakkındaki Avrupa Sözleşmesine, gerek 13 Aralık 1955'te Pariste imzalanmış olup henüz mer'iyete girmemiş bulunan iskân ve yerleştirme, yani ülke dışı edilmiş vatandaşlar hakkında karşılıklı muameleyi tanzim eden Sözleşmeye çeşitli ve mühim kaideler koydurılmaktan geri kalmamıştır. Hali hazırda bu Konsey, tam çalışma (OECE ve MÇT ile işbirliği yaparak); mültecilerin yerleştirilmesi ; nüfus fazlası, Güney Avrupanın iktisadi inkişafı ve hususiyle — başlıca asgarî bir sosyal güvenlik kaidesine müteallik 102 numaralı Miletelrarası İş Sözleşmesinden ilham alacak olan — sosyal güvenliğe müteallik bir Avrupa Kanununun hazırlanması ve bir Avrupa sosyal şartı meselelerini tetkik etmektedir⁷⁸. Nihayet, Fransa, Garbi Almanya, İtalya, Belçika Hollanda ve Lüksemburg tarafından, kendi hususî ihtiyaçları düşünülerek tesis edilmiş olan Avrupa Demir ve Çelik Birliği, 8 Aralık 1954'te, el emeğinin serbest mübadelesine dair Tesis Muahedesinin 69'uncu maddesinin tatbiki için, âza devletleri, Vekiller Heyetini temsilen imzaladıkları bir Karar şeklinde, bir Anlaşma kabul etti⁷⁹ ve, hicret eden işçilerin sosyal güvenliklerine müteallik bir Avrupa Sözleşmesi projesini tahakkuk ettirmek üzeredir⁸⁰.

Ancak son zamanlarda kat'î bir şekil almış bulunan bir organiz-

77) Krş. UDINA, Gli accordi intereuropei sulla sicurezza sociale, "Rivista di Diritto internazionale e comparato del Lavoro", I (1954), s. 503-516.

78) Bu mevzuda bk. RENTIER, L'activité du Conseil de l'Europe dans le domaine social, Liège, 1954.

79) Birliğin "Resmî Gazete" 'sinde neşredildikten sonra, 1 Eylül 1957'de mer'iyete girmiştir (sene VI, n. 25, 12 Ağustos 1957, s. 367). Bu mevzuda bk. PETZ-ZOELLNER, Die Beschäftigungsfreiheit der Montanfacharbeiter, Berlin u. Frankfurt a. M. 1956.

80) Krş. ALTA AUROITA DELLA C.E.C.A., Quarta relazione generale, 1956, s. 227-229; Quinta relazione generale, 1957, s. 226 ve d.; Inf. Soc., 1957, XVIII, s. 341-350.

min, yani, Hükümetlerarası Avrupa Muhaceret Komitesinin (CIME), Avrupa muhacirlerinin ve hususiyle diğer kıt'alara sığınan siyasi mültecilerin müstahsil olabilmeleri mânasına, mesleğe alıştınlarak yerleştirilmeleri mevzuunda takip ettiği, sadece normatif değil, fiili ve müşahhas faaliyet de, ihmal edilebilecek gibi değildir⁸¹.

Keza, her şeyden evvel, işin himayesi sahası dışında kalan milletlerarası tasarruflarda ve meselâ, Kızıllaç Milletlerarası Komitesinin teşebbüsü üzerine akdedilen 12 ağustos 1949 harp esirlerine müteallik Cenevre Sözleşmesi ile (1929 Sözleşmesi yerine kaim olmak üzere), harp zamanında sivillerin himayesine müteallik Sözleşme gibi, başka bir sahada bulunmakla beraber, az çok dağınık vaziyette işin himayesine yapılan atıfları da hatırlatmak icabeder.

Bundan başka Hükümetlerle ilgisi olmıyan milletlerarası teşkilâtların, bilhassa işverenlerle işçilerin ONU ve MÇT nezdinde istişari statüleri bulunan teşkilâtların genişlemeğe mütemayil faaliyetleri ile, en direkt olarak, gerek birlikleri vasıtasıyla gerek onlardan müstakilen devletler arasında yeni kaidelerin formüle edilmesine sebebiyet verdiklerini de unutmamak lâzımdır. Bilhassa bu nevi birlikler, yeni kaidelerin tesirini çeşitli yollarla kolaylaştırmakta ve bazan inkişafalarına sebebiyet vermektedirler ; bunun karakteristik bir misalini, Milletlerarası Çalışma Bürosu'nun himayesi altında ve ilk müdür Albert Thomas'ın gayreti ile, 1927'de Brükselde, millî sosyal yardım müesseseleri, sandıklar ve muhtelif memleketlerin sosyal yardım Hükümet Şubeleri arasında tesis edilmiş olan ve bugünkü merkezi, Sekreterlik hizmetlerini de üzerine almış bulunan MÇT nezdinde bulunan " Milletlerarası Sosyal Güvenlik Demeği" (Association internationale de la Sécurité Sociale, International Social Security Association) vermektedir⁸².

Görüldüğü gibi, bugün dünyada, değişik gruplar halindeki devletlerin, veya milletlerarası teşkilâtların sarfettikleri gayret neticesi; doğru-

81) Krş. Komitenin VI'ncı devresinde Venedikte kabul edilip (12-21 ekim 1953) 30 kasım 1954'te mer'iyete giren tesis Senedi. Halihazırda Komite, meseleyle alâkalı 13 Avrupa ve 15 Avrupa dışı devletten teşekkül etmektedir.

82) Halihazırda Birlik, aşağı yukarı 210 milyon kişinin ve 49 memleketin sosyal sigortasını idare eden 122 teşkilâtı toplamaktadır. Birliğin son Umumi Asamblesi (12'inci) 1955 senesinde Meksiko şehrinde toplandı. 1956 senesi için sosyal güvenlik istatistikçilerinin ve zabıt kâtiplerinin ilk milletlerarası Konferansını dâvet etmiş bulunmaktadır.

1942'de, MÇT'nin himayesi altında Santiyago'da teşekkül eden Amerika devletleri arası Sosyal Güvenlik Konferansı ile, 22 Amerika Devletinin hükümetleri ve sosyal güvenlik müesseseleri arasında teessüs etmiş bulunan Pan-amerikan Birliğin merkezeri de Meksiko'dadır.

dan doğruya veya endirekt olarak, artık çok yaygın bir sahası olan Milletlerarası İş Hukukunu kuvvetlendiren çok geniş bir teşebbüsler ve normatif nizamlar koyma faaliyeti vardır : bunların gayesi, bütün memleketlerin iç bünyelerine bir içtimai adalet rejimi sokmak ve binaenaleyh insanlar arasında daha iyi bir müşterek hayat temin etmektir.

Bu suretle ortaya çıkan kaidelerin heyeti umumiyesinde, umumî prensiplere ve örf ve âdeta müstenit yazılı olmıyan hukukun büyük bir hissesi olduğu söylenemez. Bir bakıma umumî prensiplerin, MÇT Statüsüne bağlı Filadelfiya Beyannamesinde ve daha önce Versay Muahedesinin 427'inci maddesi ile Giriş kısmında, daha fazla program ve direktif mahiyetinde olsa dahi, yazılı ifadelerini bulmuş oldukları söylenebilir. Her halde bunların dışında, diğer umumî prensiplere veya yeni örf ve âdetlere fazla bir hisse kalmamakta, halbuki, devletlerin hukuk nizamları ile milletlerarası hukuk nizamının kabul ettiği prensipler arasında, ve buna mukabil, milletlerarası hukuk nizamının umumî prensipleri ile devletlerin hukuk nizamı arasında daimî bir osmos hareketi ve alış-verme muamelesi bulunduğunun kabul edilmesi icabetmektedir.

(Terc. Doç. Dr. Ziya UMUR)

MANLIO UDINA